T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK
ANABİLİM DALI

DOKSANLI YILLARDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK KAVRAMININ MEDYADA ELE ALINIŞ BİÇİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Sümbül Bayrak

Ankara- 2007

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK
ANABİLİM DALI

DOKSANLI YILLARDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK KAVRAMININ MEDYADA ELE ALINIŞ BİÇİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Sümbül Bayrak

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu

Ankara- 2007

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK
ANABİLİM DALI

DOKSANLI YILLARDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE YOKSULLUK KAVRAMININ MEDYADA ELE ALINIŞ BİÇİMLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
……..	……
……..	……
……..	……
……..	……
……..	……
……..	……

Tez Sınav Tarihi…….

‘Büyük şehirlerin çoğunda ikinci sınıf hemşeriler vardır. Genellikle dışarıdan gelmiş, ikinci sınıf işlere koşulmuş insanlardır bunlar. Asıl şehirlilerin tükettiğini üretirler; onlarsız büyük şehir yaşayamaz. Fakat sayıları şehir ihtiyacını aşan ölçülere vardığında, bu defa şehrin sırtına yük olurlar. Şehir birden düşman kesilir onlara ve geldikleri yere geri göndermeye çalışır’

(İsmail Cem, Milliyet, 18 Ekim 1970)

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında bazı kişilere teşekkür borçluyum. Başta çalışma boyunca beni bilimsel üretime teşvik eden, bilgi ve deneyimleriyle ışık tutan, İstanbul'a gitmesine rağmen yardımlarını benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu'na çok teşekkür ederim.

Desteklerini hep yanı başımda hissettiğim, beni cesaretlendiren ve hep daha iyisini üretmeye teşvik eden Bülent Özdoğan ve Serkan Tapan'a teşekkür borçluyum.

Ayrıca her zaman olduğu gibi bu çalışmanın hazırlanmasında da başından beri beni destekleyen, tüm telaş, heyecan ve sevinçlerimi paylaşan sevgili anneme, babama ve kardeşlerime de çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR i

İÇİNDEKİLER ii

G İ R İ Ş 1

1. YOKSULLUĞUN TANIMI 3

1.1. Yeni Yoksulluk 4

2. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ALANDA GEÇİRDİĞİ MAKRO DÖNÜŞÜMLER

2.1. Türkiye'nin Ekonomik Alanda Geçirdiği Makro Dönüşümler

2.1.1. 1923- 1953:Tarım ve Ticaret Sermayesi Birikimine Dayalı Gelişme 6

2.1.2. 1954- 1980 İthal İkameci Sanayileşme 7

2.1.3. 1980- 1990 Liberal Ekonomi 9

2.1.4. 1990'dan Günümüze Küresel Ekonomiye Eklemlenme 11

2.2. Türkiye'nin Toplumsal Alanda Geçirdiği Makro Dönüşümler

2.2.1. Kentleşme Olgusu. 14

2.2.1.1. Türkiye'de Kentleşme Süreci 13

2.2.1.2. Erken Dönem Türkiye Kentleşmesi 17

2.2.2.Göç Olgusu 19

2.2.2.1. Göçün Nedenleri 20

2.2.2.2. Göçün Sonuçları 20

2.2.2.2.1. Göçün Sosyolojik Sonuçları 21

2.2.2.2.1.1.Göçün Kentsel İşgücü ve Ücretler Üzerindeki Etkileri 21

2.2.2.2.1.2.Göçün Nüfusun Değişik Segmentleri Üzerindeki Etkileri 22

2.2.2.2.2. Göçün Kültürel Sonuçları 25

2.2.3. Gecekondu Olgusu.....28

2.2.3.1. 1950'li Yıllarda Gecekondu 30

2.2.3.2. 1970'li Yıllarda Gecekondu 30

2.3. Türkiye'nin Kültürel Alanda Geçirdiği Makro Dönüşümler

2.3.1. Yoksulluk Algılarının Dönüşümü 33

2.3.2. Tüketim Alışkanlıklarının Dönüşümü 34

2.3.3. Kentsel Mekan Paylaşımı 36

2.3.3.1.Korunaklı Modern Siteler 38

3. ARAŞTIRMA KAVRAMLARI 40

3.1. Kapkaç Kavramı.....40

3.1.1. Türk Ceza Kanunu'nda Kapkaç 41

3.2. Tinerci Çocuk Kavramı.....42

3.3. Varoş Kavramı 43

4. MEDYA: TANIMLAR, KAVRAMLAR 44

4.1. Medya Kavramının Tanımı 45

4.1.1. Medya ve Temsil.....46

4.2. Şiddetin Tanımı 48

4.2.1. Medya ve Şiddet 48

5. M A T E R Y A L V E M E T O D 49

6. ARAŞTIRMA BULGULARI 51

6.1. Birinci dönem: 1973- 1976 52

6.1.1. Yankesicilik ve Hırsızlık Haberleri 52

6.1.2. Sokak Çocukları Haberleri 53

6.1.3. Gecekondu Haberleri 54

6.2. İkinci Dönem: 2001'den Günümüze 56

6.2.1. Kapkaç Haberleri 56

6.2.2. Tinerci Çocuk Haberleri 66

6.2.3. Varoş Haberleri 72

6.3. Genel Değerlendirme 80

SONUÇ 87

KAYNAKÇA 92

EKLER 100

ÖZET 105

SUMMARY 106

‘Elegan, müstesna muhitlerde geçen tv dizilerinin veya medyatik-kamusal-politik dillerinin dünyasından dışlanan yoksullar, cinayet haberlerinin sapık katil zanlıları veya çaresizlik içinde kıvranan muhtaç kişiler olarak yeniden perspektife dahil ediliyor.’ (Erdoğan, 2002: 202)

GİRİŞ

Kitle iletişim araçları, kullandığı söylem ve göstergelerle yaşam pratiği içindeki bireyi biçimlendirerek, toplumsal olguları belirli bir bakışa göre anlamlandırarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, kitle iletişim araçları gündelik yaşam üzerinde oldukça güçlü etkilere sahiptir. Her ne kadar medyayı toplumsal pratiklerden bağımsız bir güç, bireyleri de pasif ve tamamen medyanın yönettiği nesneler olarak görmüyorsak da, toplumsal söylemlerin bireyler tarafından benimsenmesinde medyanın rolü göz ardı edilemez. Televizyon, radyo, gazete gibi çeşitli kitle iletişim araçlarından sürekli iletiler alan bireyler günlük yaşamlarını bu iletilerin etkisi altında sürdürmektedir. Birey, bu araçların kullandığı sözel ve göstergesel dilin içerdiği açık ve örtük anlamlar aracılığı ile içinde biçimlendiği toplumu ve toplumsal olguları anlamlandırmakta ve tanımlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının etrafımızı çepeçevre sardığı günümüzde onların dışında yaşama olanağından söz etmek fazlasıyla hayalcilik olur. İletişim araçları zihinsel haritalarımızı çizerek kendimizi ve başkalarını nereye oturtacağımızı, nasıl değerlendireceğimizi belirlemektedir. Bu nedenle kitle iletişim araçları yalnızca basit bir şekilde davranışları yönlendiren ileti kaynakları olarak görülemezler. Bundan daha önemli olarak kitle iletişim araçları bireylerin kendilerine ve başkalarına dair algılarını şekillendirmekte, kendileri ve başkalarının verili bir toplumsal düzen içindeki konumları hakkında yargıların oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Bu tez çalışması bir dizi özgül kavramdan yola çıkarak başkalarına dair bu türden algı, tanımlama ve yargının şekillenmesi sürecini irdelemek amacıyla yürütüldü.

Son beş altı yıldır medyada hemen hemen her gün kentlerin giderek sokak güvenliğini kaybettiği; tinerci çocukların, kapkaççıların toplumun huzurunu kaçırdığı, kapkaç terörünün alıp başını gittiği haberlerini okuyor veya izliyoruz. Yoksulluğun kriminalize edildiği bu haberlerle, yoksul olmanın suç yaratacağı inancı pekiştirilmektedir. Medyanın dolaşıma soktuğu bu korku ve tehdit sonucunda, toplumun güvensizlik ve kaygı yaratan bu söylemsel oluşumdan ne derece etkilendiği açıktır. Ayrıca toplumun mekansal, söylemsel ve toplumsal olarak parçalara ayrıldığını, yoksulluk halleriyle beraber yoksulluk söyleminin değiştiğini de görüyoruz. Bu derece önemli bir role sahip olan kitle iletişim araçlarında yer alan haberlerde var olan yoksulluğa ilişkin imgelerin, toplumda mevcut olan yoksulluğa ilişkin algılardan bağımsız olduğu düşünülemez. O nedenle medyaya yönelik bir inceleme toplumdaki yoksulluk algılarına ilişkin bilgi de verecektir.

Bu çalışmada öncelikle yukarıda saydığımız tüm bu semptomlara neden olan toplumsal dönüşümü ve bu dönüşümün kültürel temsillerini görmek için Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve toplumsal alanda geçirdiği makro dönüşümler ile bunların toplumsal farklılaşma, mekan, sınıflar arası ilişkileri nasıl etkilediğine bakılacaktır. Daha sonra ise uzun bir süreden beri medyada ve kişiler arası sohbetlerde önemli bir yer işgal eden, bu nedenle de incelenmesinin gerekli olduğu düşünülen 'kapkaç', 'varoş' ve 'tinerci çocuk' kavramları analiz edilerek tüm bu korku tehdit ve güvensizlik yaratan, yoksulları suçlayan ve aşağılayan toplumsal söylemlerin, yoksulluğu kriminalize eden yaklaşımların, popüler medyada şekillendirilmesi araştırılacaktır. Böylece medyanın toplumsalın inşasına nasıl katkıda bulunduğu, bu tablonun ne kadar gerçek olduğu, kentlerin etnik yapısı, sınıfsal bölünmeleri, mekan

algılamalarının ve yoksul imgesinin bu tasavvurdan nasıl etkilendiği de açıklanmış olacaktır.

1. YOKSULLUĞUN TANIMI

Bu çalışmanın merkezinde yer alan yoksulluk, sosyal bilimler alanında üzerinde anlaşılmış net bir tanıma sahip olmayan bir olgudur. Yoksulluğun açıklanmasında kullanılan değişkenlerin, ekonomik veya sosyolojik temelli olmalarına göre farklı tanımlamalar yapılmaktadır. Bütün bu farklı tanımlamalara rağmen yoksulluğu genel olarak, bireyin maddi ve kültürel kaynaklardan yoksunluğu olarak tanımlayabiliriz. Bu çalışmada ise yoksulluğu ekonomik kriterlerle, bireyin geçimini sağlamak için gerekli olan temel ihtiyaçlardan yoksun olma durumu olarak açıklayan (İnsel, 2001) ekonomik tanımlamalar yerine, ekonomik ölçütlerin yanı sıra kültürel tanımlarla da açıklamaya çalışan sosyolojik yaklaşımlar benimsenmiştir. Bu yaklaşımlarda yoksulluğu yalnızca maddi bir hal olarak görmenin ötesinde, ekonomik süreçlere ek olarak, 'kültürel ve siyasal süreçlerden de dışlanma' (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 73; Erdoğan, 2002) ve bu dışlanmanın sosyal ve psikolojik yönleri de açıklanmaya çalışılmaktadır.

Özetle bu çalışmada yoksulluk 'ekonomik bir kategori olmanın yanı sıra, kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırdığı, başa çıkmak için çeşitli yöntemler geliştirdiği toplumsal bir durum' (Erdoğan, 2002: 10) olarak ele alınmıştır.

1.1 Yeni Yoksulluk

Bu çalışma, yoksulluğun 80'lerden özellikle de 80'lerin sonundan günümüze kadarki dönem içinde toplumsal konumlarında, deneyimlenme biçimlerinde özetle içeriğinde ve söyleminde yani onlardan söz ederken kullandığımız dilde bir değişim yaşandığını ve medyanın da bu süreçte etkili olduğunu söylemektedir. Günümüzde sosyal bir sorun olarak yaşanan ve yeni bir döneme işaret eden yoksulluğu anlamak, tarif etmek ve geleneksel yoksulluktan ayırt etmek için yeni kavramlar kullanılmaktadır. Bu bölümde yeni yoksulluğun geleneksel yoksulluktan ayıran özellikler üzerinde durulacaktır.

Işık ve Pınarcıoğlu (2001: 66, 73) yeni yoksulluğu 'gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan sistem dışına atılmış, kronik yoksulluğa mahkum, mücadele yeteneğini kaybetmiş, kent içinde tecrit edilmeye çalışılan, ekonomik, sosyal ve kültürel süreçlerden dışlanan, yoksulluğuyla baş etmek için de hiçbir ümidi olmayan bireylerin oluşturduğu' yoksulluk biçimi olarak tanımlamaktadır.

Yukarıda ayrıntılandırılan yeni yoksulluğu, yoksulun 'erdemli', 'iyi', 'gururlu', 'makbul' olarak tanımlandığı geleneksel yoksulluktan farklı kılan en önemli öğelerin dışlanma ve damgalanma olduğunu, bunun da ekonominin değişen yapısı nedeniyle endüstri sonrası toplum ve ekonomi anlayışına paralel olarak üretim sistemlerinde artık onlara ihtiyaç kalmamasının bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. (Laçiner, 2002) Yani günümüzde yoksullar sağlık, beslenme, barınma gibi maddi sorunların yanı sıra 'aşağılanma', 'damgalanma', 'değersizleştirilme' gibi duygusal-sembolik şiddetle de karşı karşıyadırlar. (Erdoğan, 2002: 45) Türkiye'de geleneksel yoksulluğu

simgeleyen ilk dönem gecekondularda, sefalet manzaraları, dramlar yaşanmasına rağmen günümüzdeki karamsar hava, aşağılanma ve dışlanma duygusunun yaşanmaması bu durumun kanıtı niteliğindedir. (Laçiner, 2002: 211) Yaşanılan yoksulluk, yoksulların kişisel özellikleriyle ilişkilendirilmekte ve yetersiz oldukları düşünüldüğü için de onlar suçlanmaktadırlar.

Ayrıca bu dönemde iktisadi, sosyal ve kültürel sorunların çözülmesinde büyük bir işlevi olan insanlara destek sağlayan kökene dayalı dayanışma ve yardımlaşma ilişkilerinin (Güneş-Ayata 1991; Ayata 1989; Erder 1996, 1997) çözüldüğünü ve eski işlevlerini yitirdiğini de görmekteyiz. (Buğra ve Keyder, 2003) Günümüzde yapısallaşan yeni yoksulluğu, geleneksel yoksulluktan farklı kılan bir başka öğe ise 'köksüzleşme' kavramıdır. 80 sonrası ikinci göç dalgası ile kente gelenler, geldikleri yerle ilişkilerin tümüyle kopması nedeniyle, kırsal ilişkinin yarattığı güvenceden ve göç edinilen kentte tutunacak olanaklardan yoksun olma durumuyla karşı karşıyadırlar. (Şen, 2002: 184)

Yukarıda sıraladığımız tüm farklar, liberal ekonomiye geçişin ardından ekonomi, toplumsal ve kültürel alanlardaki değişimin ardından, yoksulluk konusunda da çatlamanın başladığı 80 sonrasının ve kırılmanın gerçekleştiği 90'lı yılların, yani yeni yoksulluğun ifadeleridir ve günümüzde değişen yoksulluk söyleminin sinyallerini vermektedir.

2. TÜRKİYE'NİN EKONOMİK, TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL ALANDA GEÇİRDİĞİ MAKRO DÖNÜŞÜMLER

Bu bölümde günümüzde değişen yoksulluk söyleminin nedenlerini anlamak için Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal tarihsel arka plana bakılacaktır. Türkiye'de 80'ler sonrası ortaya çıkan radikal iktisadi, sosyal ve siyasal değişimlerin özellikle 90 sonrası tüm dünyada hız kazanan küreselleşme sürecinin, yoksulluğun deneyimlenme biçimlerini bunun sonucunda da yoksulluk söylemini ve algılarını nasıl etkilediği anlaşılmaya çalışılacaktır. Bunun için de Türkiye'nin geçirdiği toplumsal ve kültürel dönüşüm ortaya konulacaktır.

2.1. Türkiye'nin Ekonomik Alanda Geçirdiği Makro Dönüşümler

Ekonomik alanda son yirmi beş yılda yaşanan yapısal değişimler, sosyokültürel dönüşümlerin temelinde yer alan en belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ekonomik alandaki değişimler üretimin ve bölüşümün örgütlenmesinin yanı sıra değer yargıları, düşünce ve toplumsal ilişki biçimleri ile sınıfları da biçimlendirmektedir. Toplumsal hayatta yaşanan büyük dönüşümlerin aslında çoğu zaman, iktisadi dönüşümlerin bir uzantısı olduğunu görebiliriz. Bu nedenle yaşadığımız kültürel ve toplumsal değişimin nedenlerini ve şu an içinde bulunduğumuz kültürel ikliminin oluşumunu anlamak ve de tüm bunların yoksulluğun deneyimlenmesini ve yoksul imgesini nasıl değiştirdiğini, etkilediğini görmek için ekonominin tarihsel arka planına bakmak gerekmektedir.

2.1.1. 1923- 1953:Tarım ve Ticaret Sermayesi Birikimine Dayalı Gelişme

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren uzun bir süre kapalı ve korumacı iktisat politikalarını benimsemiştir. Sermaye birikimine dayalı bu korumacı iktisat politikaları devlet desteği ile kalkınma sağlamayı amaçlamaktadır.

1953 yılına kadar süren bu dönemde, ulusal bir ekonominin inşası ve ulusal bir burjuvazinin yetiştirilmesi bakımından önemli adımlar atılmış, bunun en etkili ve yaygın yöntemi ise devlet tekellerinin imtiyazlı şahıs ve şirketlerce işletilmesi olmuştur. (Boratav, 2004: 40)

1946 yılı ise genel eğilimlerde bir değişimin görüldüğü, hem tek partili rejimden çok partili rejime hem de devletçi iktisat politikalardan liberal ekonomiye geçişin yaşandığı, siyasette çok partililiğin, ekonomide dış yardım ve yabancı sermayenin rol oynadığı ekonomik, siyasi ve bunlarla birlikte toplumsal hayatta da değişikliklerin gözlendiği bir yıl olmuştur. (Kepenek ve Yentürk, 2000; Şahin, 2004)

Sonuç olarak on altı yıldır kesintisiz olarak devam eden içe dönük iktisat politikalarının yerini ithalatın serbestleştirildiği, dış açıkların kronikleşmeye başladığı bu nedenle dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımlarına dayanan bir kalkınma anlayışı alınca, 1930'dan beri dış ticaret açığı vermemiş olan Türkiye ekonomisinde dış açıklar kalıcı hale dönüşmüştür. (Borotav, 2004: 94)

2.1.2. 1954- 1980 İthal İkameci Sanayileşme

1954- 1960 yılları arasında liberal bir dış ticaret rejimi içinde dış dengenin sağlanamayacağı anlaşılınca, 1960'lardan itibaren sanayileşmeye öncelik veren korumacı ve ithal ikameci politikalara geçilmiştir. 1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanışı ile başlayan ve 1980 yılına kadar devam eden ekonomi politikalarına ithal ikameci sanayileşme adı verilir. Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren aralıklarla da olsa uzunca bir süre ithal ikamesi politikaları uygulanmıştır.

İthal ikamesinin temel mantığı, iç piyasa etrafında toplanan, devlet korumacılığına dayalı, içe dönük büyümeyle beslenen, sadece üretim için gerekli ara mallar ithal edilen ulusal ekonomidir. (Boratav, 2004) Devletin sosyal politikalara önem verdiği, çalışanları gözettiği bu dönemde sendikalaşma artmış, işçi ve orta sınıf gelirleri yükselmiştir.

Sanayi büyüme hedeflenmekle birlikte tarımla uğraşan nüfusun çokluğu nedeniyle, tarımsal gelişmeyi de gözeten birinci kalkınma planında ve onu takip eden planlarda sanayileşmeye giderek daha fazla önem verilince fiyat artışları ve dış ödeme sorunlarıyla karşılaşılmıştır. Yatırım malları üretimine geçilememesi, sanayinin dış girdilere dayanmasının neden olduğu dışa bağımlılık, tarımsal gelişmenin ve tarım ürünlerinin ihracının gerçekleşmemesi döviz talebini artırmış ve sistem tıkanmaya başlamıştır. (Kepenek ve Yentürk, 2000)

Sonuçta ithal ikamesinden beklenen dışarıyla rekabet edecek ihracata yönelebilecek bir sanayi yapısı kurulamamıştır.

2.1.3. 1980- 1990 Liberal Ekonomi

Türkiye ekonomisi, 1970 yılının ikinci yarısında dış ödeme güçlükleri, fiyat artışları ve döviz darboğazı nedeniyle gittikçe ağırlaşan bir ekonomik bunalım yaşayınca, 24 Ocak 1980'de hükümet, IMF ve Dünya Bankasının desteğiyle radikal bir değişimi amaçlayan bir dizi yeni ekonomik politika kararı almıştır. Bu kararlarla ekonominin kurumsal yapısında ve geleneksel sanayileşme stratejisinde değişim yaşanarak dışa dönük sanayileşme ve liberal politikalar benimsemiştir.

Bu politikaların en belirleyici özelliği, ekonomik karar süreçlerinde piyasanın kendi işleyişine göre oluşacak fiyatların yol gösterici olmasıdır. (Kepenek ve Yentürk, 2004: 197) Bir başka ifadeyle sermaye ve emek piyasası arz ve talep koşullarına bırakılarak iç ve dış piyasada serbestlik koşullarına yer verilecektir.

Devletin ekonomik, siyasi ve toplumsal hayattaki rolü tanımlanarak, her aşamada etkin olduğu ve bireyin yanında yer aldığı, çeşitli kesimlerin toplumsal ve ekonomik olarak haklarını gözettiği ekonomi politika anlayışından; bireyle piyasayı baş başa bırakan, toplumsal ve ekonomik haklarının piyasadaki fırsatlara dayandığı, kamu kesiminin daraltan, sosyal devlet anlayışının çözülmeye başladığı bir anlayışa geçilmiştir. Devletin artık alt sınıflar lehine müdahalede bulunmaması, toplumun ekonomik olarak zorluk yaşayan kesimlerini devlet desteğinden yoksun bırakarak hayat koşullarının daha da zorlaşmasına neden olmuştur. Bu süreç içinde emeğin

üretimini önemini yitirirken, sermayenin desteklenmesine yönelik politikalar ön planda olmaya başlamıştır.

Sendikal örgütlenmeye, ücret mücadelesine, köylünün desteklenme talebine karşı katı bir yol izlenirken, aynı kitleleri gecekondulu ve yoksul olma özellikleriyle tatmin etmeye çalışan bir strateji izlenmiştir. (Boratav, 2004: 153) Hükümetin uzun, halk kitlelerinin ise kısa dönemli çıkarlarını uzlaştıran tapu tahsisi ve imar affı gibi popülist yaklaşımlar, kent yoksulları kendi sınıfsal özelliklerinden uzaklaştırılmasına neden olmuştur. (Boratav, 1995: 118)

Bütün bu süreçlere çalışanların örgütsüzlendirilmesi, kamusal hizmetlerin alt sınıflar aleyhine dönmesi, yoksulluğun, işsizlik sorununun ve sosyal politikaların devletin sorumluluk alanından çıkartılmaya başlanması gibi yoksulluğa neden olacak kararlar eşlik etmiştir.

Kentli emekçiler içinde kök salmaya başlayan sınıf bilincinin yerini bireyselleşme almaya başlamış, emeğin, işçiliğin maddi ve manevi değerlerinin gerilemesi, emekçi sınıflar arasında küçük burjuva yaşam biçiminin gelişmesi için uygun ortamı doğurmuştur. (Boratav, 2004: 158) Siyasi partilerin, sendikaların ve derneklerin kapatıldığı, sol siyasi akımların durdurulduğu bu dönemde, toplum siyasetten uzaklaşmaya başlamıştır.

Özetle, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ekonomi politikalarında en radikal kararların alındığı en köklü değişikliklerin yapılığı dönem 80’ler olmuştur. 1980 yılı

yakın dönem Türkiye tarihi için ekonomide olduğu gibi toplumsal politika ve kültürel alanlarda da dönüm noktası olmuştur.

Ekonomik yapıdaki süratli değişimin bir süre sonra kültürel yapı başta olmak üzere toplumsal hayatta etkileri de kaçınılmaz olmaktadır. Toplumsal kimliklerdeki değişim, sınıf atlama isteği, farklı sınıflar arasında değişen ilişki biçimleri, rekabet duygusu, zengin olma arzusu, tüketim kültürü, medyanın da aracılığıyla liberal ekonominin toplumsal hayata etkileri olmuştur. Çalışmamızın da konusu olan yoksulluk olgusu ve yoksulluğa dair toplumsal algı, anılan kültürel dönüşümden payını almış görünmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse, yoksul bir ülkenin zor koşullarının yoksulluğa ittiği ve bir anlamda kaderlerinin kurbanı olan romantik yoksul algısı yerini bambaşka bir algıya bırakmıştır. Bu algı yoksulu toplumsal zenginlikleri ahlak dışı yollarla gasp eden, asalak, kentlerin mekansal dokusunu bozan, kent kültürünü yozlaştıran, fırsatçı, gerektiğinde yasa dışı yollara başvurmaktan çekinmeyen ve bu nedenle yaşadığı bölgeleri suç odaklarına dönüştüren insan grubu olarak görülmesine olanak tanımaktadır.

2.1.4 1990’dan Günümüze Küresel Ekonomiye Eklemlenme

1980’li yıllarda başlayan ekonomik ve sosyal dönüşümün etkileri, liberal ekonominin artırdığı gelir adaletsizliği ve daha görünür kıldığı yoksulluğun değişimi 90’larda toplumda belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde, 1980’li yıllarda liberal politikalarla başlayan sermayenin uluslararasılaşma eğilimi hız kazanmış, dünyada yaygın olan küresel ekonomi Türkiye’yi de etkilemeye başlamıştır.

Küreselleşme, yeni teknolojilerin gelişmesiyle birlikte sermayenin uluslararasılaşma hızının artmasıyla paralel giden bir süreçtir. Piyasayı genişletmek, üretim maliyetlerini düşürmek bunun için de emek maliyetlerinin düşük olduğu coğrafyaları tercih etmek ve sosyal politikaları terk etmek yaygın küresel politikalar arasında yer almaktadır. (Yeldan, 2001; Yıldızoğlu, 1996)

Türkiye, 1989 yılındaki kararname ile önceki dönemin politikalarının devamı niteliğinde sermaye ve dış finansal hareketlerde serbestlik kararı almış, tasarrufların artması ve sermaye kaçışının önüne geçileceği öngörüsüyle de faiz oranlarını serbest bırakmaya başlamıştır. (Kepenek ve Yentürk, 2000: 212)

1980'lerde liberal politikalara geçiş ile başlayan dönüşüm devam ederken devlet; sosyal hizmet uygulamalarını sona erdirip, eğitim, ulaşım, sağlık ve benzeri kentsel hizmetlerin sağlanmasından kademeli olarak çekilip bu alanları özel sektöre bırakmaktadır. Bu değişikliklerin, bir başka ifade ile refah devletinin çözülüşünün kentsel mekana etkisi, yoksulluğun günümüzdeki şekliyle yaşanması anlamına gelmektedir. Bu hizmetlerden yararlanamayan kent yoksullarının durumu gittikçe kötüleşmektedir.

Özellikle IMF ve Dünya Bankası tarafından uygulanan, bütçe açığını azaltmak, enflasyonu düşürmek, devleti küçültmek, STK'ları güçlendirmek gibi hedefleri olan yapısal uyum programları; ücretlerin düşmesine, kamusal hizmetlerde uygulanan kısma politikalarıyla işsizliğin, tarımsal üretimi caydırıcı politikalarıyla da kırda yoksulluğun artmasına neden olmaktadır. (Boratav, 2004) Kırda tutunamayan

nüfusun büyük kentlere gelmesine neden olan bu gelişme kentteki yoksullaşma ve işsizlik sürecini de hızlandırmaktadır.

Bu dönemde ücretli kesimler ile kamu çalışanlarının durumunu giderek zorlaşırken çok uluslu şirketler ile özel ve mali sektörlerde çalışanların gelirleri artmıştır. Bu durumun yerleşim ve konut alanlarının ayrışmasına, bunun sonucunda kent içerisinde kutuplaşmalara, tüketimin çeşitlenmesine, gösteriş ve lüks boyutu (modern siteler, jeepler, alışveriş merkezleri, şık butikler) kazanmasına kadar birçok alanda etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Küreselleşme ve neoliberal politikaların, dayanışma ilişkilerinde yaptığı tahribatla, 'toplumun adaletçi ve eşitlikçi potansiyelini çökerterek gemisini kurtaranın kaptan olduğu, herkesin kendi başının çaresine bakmak zorunda kaldığı, yeni bir toplumsal-kültürel ethosu inşa ettiği, meşrulaştırdığını, doğallaştırdığını' bunun sonucunda da kentin yeni yoksulunun sistemle bütünleşmesini zorlaştırdığını söyleyebiliriz. (Şen, 2002: 166, 192)

2.2. Türkiye'nin Toplumsal Alanda Geçirdiği Makro Dönüşümler

Günümüzde değişen yoksulluk söylemini anlama çabasına girdiğimizde, Türkiye'nin ekonomik yapısına tarihsel olarak baktıktan sonra**,** Türkiye'nin toplumsal arka planına bakılması da faydalı olacaktır. Çünkü belirli toplumsal/kültürel/ekonomik kodlarda ve yapılarda meydana gelen değişimler söylemsel bir yeniden inşayı gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin yaşadığı kentleşme ve göç süreci, sonrasında ortaya çıkan gecekondular ve gecekondu söyleminin zaman

içerisindeki değişimi tıpkı ekonomi alanında yaşanan değişimler gibi yoksulluk söyleminin kuruluşunda etkili olan ve söylemsel bir yeniden inşayı gerekli kılan faktörlerdir. Bu nedenle günümüzde değişen yoksulluk algı ve söyleminin, bu süreçlerden nasıl etkilendiğini görmek için bu bölümde kentleşme, göç, gecekondu kavramlarının tarihsel arka planına bakılacaktır.

2.2.1 Kentleşme Olgusu

Kentleşme, sanayi ve ekonomideki gelişmelere bağlı olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sürecini doğuran, toplum yapısında örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir. (Keleş, 1984: 1- 3) Bu süreç, bir nüfus hareketi olmanın yanı sıra ülkenin teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında gerçekleşen değişmelere paralel olarak yaşanırken; siyasal ve toplumsal yapıya, insanların davranış, ilişki ve değer yargılarına da yansımaktadır.

Nüfus yoğunluğunun belli bir büyüklüğü aştığı, ekonomi ile sanayi alanındaki faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı, niteliksel olarak birbirinden farklı olan toplulukların yaşadığı kentlerde, ekonomik uğraşlar, toplumsal ve kültürel ilişkiler ile yaşama biçimi kırsal alanlardan birçok yönüyle farklıdır. Yaşanılan mekan ile kültürel, davranışsal ve ekonomik bileşenler arasında dönüşümsel bir etkileşim vardır. Yani bireyin yaşam çevresi onun hayata bakışını, duruşunu, siyasal ve ahlaki tercihlerini, eğitim ve iş olanaklarını etkilerken aynı zamanda tüm bunlar yaşadığı yer üzerinde de belirleyici olmaktadır.

Kitlesel göçün yoğun bir şekilde kentlere doğru yönelmesi, kentleşme sorunlarının başlamasına neden olur. Geleneksel yapının egemen olduğu kırsal alanlardan, kent merkezlerine göç sonucu yaşanan çevreler arasındaki derin farklılaşma, kentleşme sürecinin kısa sürede ve kolaylıkla tamamlanmasına engel olmaktadır. Kentler, kırsal bölgelerden gelen nüfusu emecek koşullara da sahip olmayınca, bu dönemde Türkiye büyük çaplı uyum sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır.

2.2.1.1 Türkiye'de Kentleşme Süreci

Türkiye'de kentleşmeyle ilgili gelişim 'ne açık piyasa kurallarına, ne de etkin kamu denetiminin olduğu planlı kurallara' dayanarak gerçekleşmiştir. (Erder, 1999: 68) 1950'lerde başlayıp 1980'lere kadar süren, günümüzde de belli bir hızda gerçekleşmeye devam eden kentleşme sürecinin, pek çok sorunun yaratıcısı olduğu görülmektedir. Kentleşme sürecinin, aynı zamanda yoksulluk algı ve söyleminin değişiminde etkili olduğunu ve bu süreçte yaşananların söylemsel değişimin arka planını oluşturduğunu da söyleyebiliriz. Kentleşmenin, yoksulluk algı ve söylemi üzerindeki etkilerine bir sonraki bölümde değinilecektir.

Kent nüfusuna katılan göçmenlerin; barınması, istihdamı ve kent yaşamına uyum sağlamaya çalışırken karşılaştığı zorluklar, yaşanan sorunların başlıcaları arasında sayılabilir. Devlet, bu sorunlar karşısında pasif bir tavır izleyerek, piyasada oluşan dinamiklere küçük çaplı müdahalelerde bulunmayı tercih etmiş ve bu alanı kendiliğinden oluşan formel ve enformal süreçlere terk etmiştir. (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 111)

Türkiye'nin kentleşme sürecini, geleneksel ilişki ağları ve enformal mekanizmalar sayesinde görece kolay atlatabildiği, değişim ve dönüşüm sürecinin beraberinde getirdiği sorunların üstesinden gelebildiği ve yine bu mekanizmaların kentlere taşınan yoksulluğu sistem dışında tutmakta da önemli roller oynadığı söylenebilir. (Özbek, 2002: 24) Ayrıca Balkan Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde önce Balkanlardan Anadolu'ya, sonrasında da İstanbul'dan Anadolu'ya yaşanan göçlerin sonucunda yeni gelenlerle yerleşik konumda olanların ortak bir anlayış çerçevesinde yardımlaşması ve büyük çatışmaların çıkmamış olması; kolektif bilinçaltında yerleşmiş bir algı olarak halen varlığını sürdürmektedir. Bir bakıma yüzyıllar önce (MS 900'lü yıllardan beri) ilkin batıya doğru, sonrasında da yirminci yüzyılın başlarında doğuya doğru gerçekleşen "büyük göç" süregelmektedir. Bu ilişki ağları ve algı haritasındaki pozitif motifler sayesinde göçmenler kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişler, kentte kalmanın temel koşulu olan iş ve konut piyasasında kendilerine yer elde edebilmişlerdir. Hem orta sınıflar hem de kent yoksulları başka koşullarda kolay kolay elde edemeyecek kazanımlar elde etmişlerdir.

Türkiye'de, göç süreci çok hızlı yaşandığı, kentlerdeki sanayi kurumları yeterli olmadığı ve kentleşme formel kurumların dışında gerçekleştiği için, bu süreçte yaşanan değişimin; kentsel sistemde etkili olan aktör ve kurumların, kentleşmenin yarattığı sınıfsal tabakalaşma sisteminin açıklanması, kentleşmenin formel kurumların içinde gerçekleştiği ülkelere göre daha zor olacaktır. Bu nedenle Türkiye'de yaşanan kentleşme sürecinin sosyal, psikoloji, politika ve ekonomi bilimlerini kapsayan disiplinler arası bir çalışma alanı oluşturduğunu söyleyebiliriz.

2.2.1.2. Erken Dönem Türkiye Kentleşmesi

Erken dönem Türkiye kentleşmesi, kentsel rantların paylaşımı açısından net bir sınıfsal uzlaşmaya dayanmaktadır. (Tekeli, 1998, 2001) Böylelikle devlet kentleşmenin finansmanına kaynak ayırmadan kentleşme süreci gerçekleşebilmektedir.

Devletin gözetimi altında gerçekleşen bu uzlaşma, 'yeni güçlenmekte olan burjuvazinin, devletin korumacı politikalarının yarattığı tekel rantları dolayısıyla sanayide oluşan kolay kazançlarla yetinmesi ve kentte oluşan rantlarla ilgilenmemesi esasına' dayanıyordu. (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001:121)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'de yapısal bir değişim yaşanmış ve bu değişime paralel olarak kırsal alandan kentlere göçler artmış ve kentleşme hız kazanmıştır. Tekeli (1982: 85) yaşanan bu süreçte iki önemli değişkenin etkili olduğunu belirtir. Bunlardan biri Türkiye'de nüfus artış hızının büyümesi, diğeri ise tarımsal kesimde hızlı bir mekanizasyona gidilmesidir. Bu iki bağımsız değişken, bir diğerinin etkisini artırarak kırsal alandaki dengenin bozulmasına neden olmuş ve kente göç oranı yükselmeye başlamıştır.

Türkiye'de toprak mülkiyetinin küçük ölçekli tarımsal yapılara dayandığı, üreticinin kendi ve ailesinin emeğiyle, birikim yapmadan piyasa için, üretimde bulunduğu bir tarımsal üretim sistemi hakimdir. (Boratav, 1981: 41; Keyder, 1989) Hane halkının çalışmasına dayanan bu yapıda, piyasayla bağlantı tam olarak kurulamamıştır.

Toprak mülkiyetinin küçük parçalara bölünmüşlüğü, hem kırsal mülkiyetlerinin bir kısmını elden çıkarmadan kente gelinmesini hem de kente aşamalı olarak göç edilmesini sağlayarak, kent içindeki ilişkilerin sağlama alınıp kente uyum sağlanmasını kolaylaştırmıştır. (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 114) Ayrıca bu yapı göçün kaynağını oluşturan bölge ile ilişkilerin sürdürülmesinin yanı sıra, göç edenlere kentte başarısız olmaları durumunda geri dönme olanağı da vermiştir. Kırsal alanlarda tarımla geçimini sürdüremeyenler kentlere göç edip kentliler tarafından yadırganmayan ve zamanla kentsel yaşamın sıradan bir parçası olan gecekondu bölgelerinde yaşamaya başlamışlardır.

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'de kentleşme sürecini yönlendiren kentsel rantların sınıflar arasında paylaşılmasına dayanan uzlaşma, 1970'lerin ortalarından itibaren girilen ekonomik krizle sarsılmaya başlamış ve kentsel ranttan pay almak isteyen yeni aktörler ortaya çıkmıştır. (Erder, 1997; Tekeli 1996) Bu durumun günümüzdeki yoksulluk algılarının oluşmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Kentsel rantların sınıflar arasında paylaşılmasına dayanan uzlaşma ortadan kalkınca sınıflar arasındaki uzlaşma ve hoşgörü de ortadan kalkmaktadır. Bu noktada artık yoksula gösterilen hoşgörünün yerini hor görme almaya başlamıştır. Gecekonduda yaşayan yoksulun yaşadığı yeri hak etmediği düşüncesiyle, davranış ve konuşmalarda onlar için hep bir tahammülsüzlük var olmaya başlar. Bu tahammülsüzlüğün de yoksulluk söyleminin değişmesindeki etkenlerden biri olduğunu söyleyebiliriz.

1980 sonrasında farklılaşan kentleşme sürecinde, yoksulluk algıları ve söylemi ile birlikte konut üretim sistemleri de değişime uğramıştır. Bu sistemde kendine yer

edinmeye çalışan alt sınıfların, kentsel ranttan pay almaya çalışan orta sınıfların ve özel güvenlik sistemleri ile korunan lüks rezidanslara taşınan üst sınıfların, kentsel mekan paylaşımında nasıl bir rol aldıkları, bu durumun mekansal yansımaları Türkiye'nin kültürel alanda geçirdiği dönüşümler bölümünde incelenecektir.

2.2.2. Göç Olgusu

Göç olgusu, belirli bir zaman ve mekanda çoğunlukla daha iyi bir yaşam arzusu nedeniyle bireylerin veya grupların, kısa veya daimi süreli, bir mekanı ve sosyo-kültürel alanı değiştirmeleri olarak tanımlanabilir.

Bu olgu, ilk bakışta basit bir coğrafi alan değişikliği olarak algılanmakla birlikte, nedenleri ve sonuçları bireyler, mekan ve toplumsal yaşam üzerinde büyük değişiklikler yaratan bir süreçtir. Yaşanan bu süreçte mekan değişikliğinin yanı sıra düşünce ve değerlerde, kültürde, yaşam ve çalışma tarzında da değişim/dönüşüm gerçekleşir. Göç gelinen yeri olduğu kadar geride bırakılan yeri de etkileyen oldukça karmaşık bir etkileşim sürecidir. Bu etkileşimde göç edenlerin özellikleri kadar göç edilen çevrenin, göç eden grupları kabul etme biçimleri de etkili olmaktadır. Günümüzde, artık göçmenlerin kentliler tarafından kabul görmediği bir aşamaya gelindiğini ifade edebiliriz.

2.2.2.1. Göçün Nedenleri

Göç hareketinin temelinde yatan çok sayıda neden sıralanabilir. Bu nedenleri nüfus problemleri, ekonomik sorunlar, çevre şartlarındaki bozulmalar ve siyasi problemler olarak sayabiliriz. Bunlar içerisinde en önemlileri, ekonomik kaynaklı olan problemlerdir. Gelir dağılımındaki dengesizlikler, işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik nedenlerle çok sayıda kişi, yaşadığı alanı devamlı olarak terk etmek zorunda kalabilmektedir.

Sosyal bilim literatüründe göç yazını, çoğunlukla kırdan kente göç üzerinedir. Bunun nedeni kapitalizmin mekansal gelişme dinamiğinin temel olarak, kırdan kente doğru bir demografik geçiş sürecine dayanıyor olmasıdır. (Göktürk ve Kaygalak, 1999: 119) Bu nedenle göç olgusu, bu çalışmada da kentlerde sanayi üretiminin gelişmesinin sonuçlarıyla, kırsal alanda yaşanan çözülmeler ve kentlerdeki nüfus yoğunlaşması olarak ele alınmıştır.

2.2.2.2. Göçün Sonuçları

Göç hareketi sonrasında, göç alan kentlerde gündelik yaşamın sürdüğü pek çok alan değişime uğramış, kentin ekonomik, toplumsal, kültürel ve politik yapısı birçok yönden etkilenmiştir. Kırsal alanlarda daha çok bireysel boyutlarda yaşanan ve saklanabilen yoksulluk, göçle birlikte taşındığı kentlerde daha görünür ve yeni bir hal almaktadır. Bu bölümde sosyolojik ve kültürel temelde göçün sonuçları değerlendirilmiştir.

2.2.2.2.1. Göçün Sosyolojik Sonuçları

Büyük kentler, göç nedeniyle her geçen gün biraz daha büyümektedir. Bu nüfus artışına paralel olarak kentsel sistemde yaşanan sorunlar da artmaktadır. Şehirlere göçle gelenlerin gelenekselci ve kapalı yapıları, inanç, görgü ve geleneklerini kentte de sürdürme isteği ve onlara yardımcı olabilecek kurum ve hizmetlerin azlığı kent yaşamıyla bütünleşme sürecini zorlaştırmıştır. Bu nedenle zorunlu ya da gönüllü her göç, bireyi olduğu kadar toplumu da etkilemiştir. Bu bölümde 1960 yılından itibaren şiddetlenmeye başlayan göçün kalabalıklaşan kentlerde; işgücü, ücretler, nüfusun değişik segmentleri üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.2.2.1.1. Göçün Kentsel İşgücü ve Ücretler Üzerindeki Etkileri

Kentlerin artan nüfusu, istihdam alanında büyük sorunlar yaratmaktadır. Ekonomik gelişmenin karşılayamayacağı miktarda insan kentteki emek piyasasına katılınca da işsizlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Göç eden kitleler, gelişmiş kent ekonomisine giremeyince, kendi sorunlarına çözüm üretme durumunda kalırlar, bu durum da geçimlik bir sektörün oluşmasına yol açmaktadır. Kente göç edenlerin, kente geldikleri ilk yıllarda niteliksiz olarak tanımlanan alanlarda; %24 oranında düz işçi olarak, %20 oranında ise seyyar satıcılık, işportacılık, pazarcılık, kapıcılık gibi işlerin yer aldığı sadece geçinebilecek bir ekonomik karekteristik gösteren işlerde çalıştığı belirlenmiştir. (Sosyoloji Derneği, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Güz 1998: 148) Hemşeri ve akraba ilişkileriyle kentte bir süre kalıp beceri kazananlar daha yüksek gelir getiren işlere geçebilirken, bu ilişkilerden yararlanamayanlar alt katmanlardaki daha düzensiz ve düşük gelirli işlerde kalmıştır. (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001; Erder, 1999) 1980 sonrası ekonomik değişimle birlikte toplumsal hayatta da yaşanan

değişime paralel olarak, örneğin, geleneksel dayanışma ilişkilerinin çözülmesiyle niteliksiz olarak tanımlanan alanda iş bulabilmekte artık eskisi kadar kolay olmamaktadır. (Buğra, 2001) Bu gelişme kent yoksulluğunun etkilerinin daha çok hissedilip daha görünür yaşanmasına bunun sonucunda modern toplum düzenine bir tehdit olarak algılandığı için yoksulluk görüntülerinden rahatsızlık duyulmasına neden olur. Bu durum da yoksulluk söyleminin değişiminde etkili olan unsurlardandır.

2.2.2.2.1.2. Göçün Değişik Nüfus Segmentleri Üzerindeki Etkileri

Kamusal yaşamdan uzak konumları nedeniyle yaşlı, kadın ve çocuk nüfusu göçten daha çok etkilenmektedirler. Özellikle ataerkil yapıya sahip ailelerde kadınlar ve çocuklar göçün yarattığı olumsuzluklarla, daha fazla korunmasız ve içe dönük yaşamın parçaları haline gelmişlerdir. (TMMOB Zorunlu Göç Raporu, 2004)

Uzun yıllar kırsal alanda yaşamış, oranın toplumsal değerleri ile sosyalleşmiş yaşlıların, değişime uyum sağlamakta zorlanması olağandır. Yeni yerleşim yerine, fiziki ve sosyal çevreye uyum, geçmişe olan bağlılık nedeniyle gençlere oranla daha güç olabilmekte bu nedenle de kent değerleri yadırganabilmektedir.

Kadınlar ise, ailenin diğer bireylerinden farklı olarak kapalı bir alana sıkıştıkları için göç sürecinin ve yoksulluğun izlerini daha çok taşırlar. Göç öncesi ücretsiz aile işçisi olarak ekonomik ve sosyal yaşamda etkili olan kadınlar, kentte çalışma yaşamına katılmamakta, aile çevresiyle sınırlı bir yaşam sürmektedirler.

Kentte kalış süresi arttıkça kırsal alanda üretimden ayrı düşünülemeyen kadının, kentte de çalışmasına hoşgörüyle bakılmaya başlanmaktadır. (Kartal, 1983: 232) Ancak eğitim ve beceri düzeyi sınırlı olan kadın için çalışma yaşamı, gündelikçilik, temizlikçilik gibi güvencesi olmayan marjinal işlerin ötesine gidememektedir. Kadınların 'ev içinde gelir getiren, kadını çocuklarından ayrılmadan onlara da bakarak gelir getirecek ev içi işlerde çalışmaları tercih edilmektedir'. (Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2002: 221)

Hane pratiklerinin yeniden üretimi, yoksulluk ve yetersizlikler nedeniyle daha çok zaman almaktadır. Evlerin küçüklüğü, ailenin kalabalıklığı nedeniyle odalarının işlevsel olarak ayrışmaması sonucunda kadın, odanın içindeki eşyaları sabah, akşam yeniden düzenlemek zorunda kalmaktadır. (yer yatakları kaldırılıp, kanepeler, kurulur) (Ocak, 2002: 98) Yani kadının, eski yaşamındaki düzeni ve alışkanlıklarını sürdürebilmesi için daha çok çalışması gerekmektedir. Gecekonduların sağlıksız yaşam koşullarında daha çok vakit geçiren kadınlarda sağlık sorunlarının ortaya çıkması da kaçınılmaz olmaktadır. (Kümbetoğlu, 1996: 92)

Göç sürecinden en çok etkilenen ve zarar gören grubunun çocuklar olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu araştırma bağlamında çocukların kapkaççı, tinerci kavramla Göç sonrasında yaşanan ekonomik güçlükler nedeniyle, çocukların eğitimleri ikinci planda kalmaktadır. Çocuklar ailelerinin yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle, okula gidememekte ve ekonomik yönden aileye katkıda bulunmak için çalışmaya mecbur kalmaktadırlar. Göç eden aileler 'küçük yaştaki çocuklarını nitelik geliştirme olanağı sağlamayan işlerde çalıştırarak kentteki ticarileşmiş yaşama ayak uydurmaya

çalışmaktadırlar.' (Erder, 1996: 296) Böylelikle eğitimlerini sürdüremeyen çocuklar küçük yaşta, ayakkabı boyacılığı, mendil, su satıcılığı vb. herhangi bir beceri gerektirmeyen, düşük ücretli vasıfsız işlerle sokakta çalışma yaşamına başlar. Çocuğun erken yaşta çalışmak zorunda kalması eğitimini aksatırken aynı zamanda sokaktan zarar görmesine de yol açmaktadır. Altuntaş'ın (2002: 37) da ifade ettiği gibi göç mağduru nüfusun, ailelerinden kopmamış hatta aynı anda bir kısmının eğitimini sürdüğü çocuklar sokakta tehlikeli bir yaşamla karşı karşıyadır.

Bugün karşı karşıya olduğumuz ve "yeni" diye adlandırdığımız yoksullukla birlikte çocuklar, yukarıda sayılan beslenme, barınma, eğitim ve sağlık koşullarının yetersizliği gibi maddi sorunların yanı sıra dışlanma, damgalanma gibi sembolik şiddet öğeleriyle de mücadele etmek zorundadırlar. Örneğin otomatik kontür yüklenen kulübenin her yerine yazılan 'Tinerci çocukları yaklaştırmayın' yazısı, ilköğretim okulunda para toplanarak alınan tahta kaleminin para veremeyen yoksul öğrencilere kullandırılmaması günümüzde yoksullun nasıl damgalandığını, sembolik şiddete uğradığını göstermektedir. Bu duruma en çok da medyanın uyguladığı ve çocukların kendilerini dışarıda ve azınlıkta hissetmelerine neden olan sembolik şiddet öğeleri yol açmaktadır. *'Şengül: Ama insan daha çok parmakla gösterilmeye öfkeleniyor. Yazın çalışıyordum güneyde. Bir kolejli kızın annesi gösteriyor beni kızına, bak nasıl okuyor, hem de küçük Armutlu'dan diyor Elif Şafak okuyordum. O sınıfa ait bir kitap ya benim okumamı ilginç buluyorlar. İlgileniyorlar falan kendilerince. Saçma sapan bir hayret hali'. (Ece Temelkuran, Milliyet, 7 Mart 2007)*

Şengül'ün sözleri, sembolik şiddetin (parmakla gösterilmenin, kitabın/okumanın/ yazarın belli bir sınıfa ait olarak görülmesi ve o sınıftan olmadığı düşünülen kişilerin

okumasına hayret edilmesi) insanı nasıl dışarıda ve azınlıkta hissettirildiğini çok güzel örneklemektedir.

Basının haber ve yorumlarına baktığımızda, yoksul çocukların temsilinin büyük ölçüde değiştiğini görebiliriz. Büyük şehirlerde yaşanan hırsızlık ve kapkaç olaylarıyla göç eden ailelerin çocukları arasında bağlantı kurulurken, bu ailelerin çocuklarının kapkaççı, tinerci gibi potansiyel ya da fiili suçlu olarak gösterildiği fobik temsillerin medya ürünlerinde yerleşik hale geldiğini söyleyebiliriz. İlginç olan bu temsillere Türkiye toplumunun mevcut makro problemlerinin açık veya örtül olarak eklemlenme biçimidir. Bu çerçevede, anılan fobik temsiller toplumda varolan başka fobilerle (örneğin "bölünme fobisi" ve "Kürt sorunu") birleşerek karşımıza çıkabilmektedir. Özellikle 2000'li yıllarda sıkça okuduğumuz "Güneydoğu" kökenli suç çeteleri söylemleri veya Diyarbakır'dan getirilerek suça yönlendirilen çocuklara dair söylemler bu eklemlenmeye çarpıcı örnekler olarak görülebilir.

2.2.2.2.2. Göçün Kültürel Sonuçları

1946'dan bugünlere ulaşan kentlere göç olgusunun kentin kültürel alanına etkileri yoğun olarak hissedilmiştir. 1960'lerde hızlanan iç göçleri hemen hemen aynı yıllarda başlayan Avrupa'ya işçi olarak gitme olgusunun (endüstri toplumunun ürünleri ile tanışıldıkça onlara yönelik arzular oluşmaya başlar) tetiklemiş olabileceğini söyleyebiliriz. Avrupa'ya para kazanmaya gidenler, bulunduğu yeri değiştirmeye cesaret edemeyenlere İstanbul'a ya da diğer büyük kentlere daha rahat gidilebileceği konusunda örnek olmuştur.

Kişisel göç tecrübesi; gurbet, kayıp ve dışlanma gibi duygular yaratırken aynı zamanda özgürleşme, farklı olanla baş edebilme ve ona eklemlenme yeteneği de kazandırır. (Özbek, 1998: 113)

Bu bölümde ise 1960 yılından itibaren şiddetlenmeye başlayan göçün kalabalıklaşan kentlerde kentin kültürel yapısı üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.2.2.2.1. Göçün Kentin Kültürel Yapısı Üzerine Etkileri

Kentlere göçle gelenlerin kültürel özelliklerinin, birbirinden farklı olması kaçınılmazdır. Bu olgu diğer kültürlerin tanınmasına olanak sağlayarak kimi zaman gerilimlere, kimi zaman da kültürlerin kaynaşmasına yol açmaktadır. Göçler sonucu kentlerde biriken nüfusun, bir yandan işsizlik, konut, ulaşım, sağlık, eğitim gibi sorunlarla uğraşırken diğer yandan da yeni bir kültürle karşılaşmanın yarattığı sorunları da yaşadığını söyleyebiliriz.

Göçmenlerin kültürel özellikleriyle kentleşme süreci içerisindeki nüfusun yapısı, çeşitli konulardaki tavır ve davranışları kitle iletişim araçlarının da etkisiyle zamanla değişikliğe uğramaktadır. (Kartal, 1983: 228) Özellikle kentte belirli bir süre kalındıktan sonra kaçınılmaz olarak, ne tam kentli ne de tam köylü olunamamaktadır. Aslında göçmenlerin kentte yerliler tarafından yadırgandıkları gibi bir süre sonra geldikleri yere döndükleri takdirde orada da yadırganacaklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Toplumsal ve coğrafi değişimin hızı baş edilebilir dönüşüm hızını aşınca kente gelmeleri yerleşmeleri konut edinme biçimleri yaşam tarzları eski kentliler tarafından yadırganmaya ve sorun olarak algılanmaya başlandığı gözlenmektedir. Onların varlığının modern toplum düzenine bir tehdit olarak algılanmasının yoksulluktan bahsederken kullandığımız dilin değişime uğraması ile ilişkilendirebiliriz. Başlangıçta kente yeni gelenler için 'görgüsüzüz', 'kıro', gibi sadece küçümseme içeren sıfatlar kullanılırken günümüzde bu yerini artık bir araya gelmenin mümkün olmadığı, aradaki farkların çok belirginleştiği düşmanca bir söyleme bırakmıştır. Bu söylemin başlıca bileşenleri, kente sonradan gelenlerin vergi ödemeyerek "gerçek kentlilere" yük oldukları, kaçak elektrik kullanarak elektrik fiyatlarının artmasına yol açtıkları, işportacılık yaparak "görüntü kirliliğine" neden oldukları ve elbette, kentlerde suç oranlarını yükselttiklerine dair olan düşüncelerdir. Toplum, suç oranını yükselten kente sonradan gelenler ile tamamen suçsuz ve masum 'gerçek kentliler' olmak üzere iki ayrı kesim olarak resmedilmektedir.

Göçün etkisi altındaki kentsel yerleşmelerde; yeni kültürel, politik ve ekonomik simgeler doğar. Bu kültürel simgelerden biri olan arabesk, kendi geleneksel kültüründen kopmuş ama şehir kültürünün de parçası olamamış, her ikisine de yabancı olan insanların sesini duyurma, kendini kabul ettirme, kendine yer bulma çabasının müziğidir. (Gürbilek, 1992: 24) Herkesin birbirini tanıdığı kırsal alanlardan kente gelen ve yalnızlık çeken göçmenlerin kentte, hemşerilik ilişkilerini daha önce yaşamadıkları boyutuyla yaşamaya başladıklarını söyleyebiliriz. Örneğin, kentte memlekette yaşarken den daha çok sayıda hemşeriyle daha yoğun ilişkiler kurulduğu ve adeta küçük bir cemaat oluşturulduğu gözlemlenebilmektedir. Büker (2003:167),

kentte yaygın olarak görülen hayatları sürmeyen çok sıkı ilişkiler ağına bağlı kalan göçmenlerin bu sayede kimliklerini koruyarak kentin modernleşmiş kesimlerinden rahatsız olmadan mutlu olabildiklerini ifade eder. Göç olgusunun eski kültürel değer ve alışkanlıkları koruyan, eski yaşam biçimlerini sürdürmeye çabalayan, sadece kendi ailesinden ve köylüsünden insanlarla birlikte olmaya çalışan göçmenler üzerinde, bir savunma sistemi (belirli meslek gruplarında hemşerilerin yer alması; Karadenizlilerin inşaat işiyle, fırıncılıkla uğraşması vb) de oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Böylelikle göçmenler kendi yaşam alanlarını, politikalarını, ilişki biçimlerini kentte oluşturmaya başlayarak hayatta kalmanın yollarını bulurlar. Akrabalık ve hemşerilik ilişkileri, konut sorununu çözen gecekonduları, yeni göçmüş insanın acısını ifade etmek için geliştirdiği müzik türü olarak algılanan arabeski, taşımacılık sorununu çözen dolmuş ve iş sahası yaratan işportayı bu oluşumlara örnek olarak verebiliriz.

2.2.3. Gecekondu Olgusu

İkinci dünya savaşı sonrasında, Türkiye'de kırsal alanda yaşanan yapısal dönüşüme paralel olarak, kırdan kente doğru yaşanan göçlerde artış olmuştur. Büyük ve hızla yaşanan göçler kamu desteğinden yoksun kalınca, göç edenler kente yerleşme ve kentsel yaşamla eklemlenme gereksinmelerini enformal mekanizmalardan ve geleneksel ilişki ağlarından yararlanarak çözmek zorunda kalmışlardır. (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001:111) Göç hızının yüksekliği, kente gelen göçmen grupların, formel konut piyasasına girememesi ve gelişmeye başlayan sanayinin işgücü talebi,

gecekondu olgusunu ilginç bir meşruiyet sorunu ile baş başa bırakmıştır. (Göktürk ve Kaygalak, 1999: 110)

Erder'in (1999: 70) ifade ettiği gibi gecekondular 'yoksullar tarafından yapılan ve kullanım değeri olan barınaklar olmaları nedeniyle, kent hukukunun karşısında olmasına rağmen toplumsal anlamda meşru kabul edilmişlerdir'. Ama kentleşme süreciyle birlikte, konut alanlarının ölçeğinde, kapsamında ve toplumsal olarak taşıdığı anlamlarda değişiklikler yaşanmıştır. Süreç içerisinde yaşanan bu değişime paralel olarak, gecekonduya bakış açısı ve bu olguyu algılama biçimi de aynı kalmamış, zaman içerisinde farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Yoksulluk algısı yaşam biçimleri ile doğrudan ilgilidir. Bu nedenle 1980 sonrasında farklılaşan yaşam biçimleri ile birlikte yoksulluk algılarının buna paralel olarak da yoksulluk söyleminin değişime uğradığını söyleyebiliriz. Önceleri, romantik bir yaklaşımla kısmen benimsenen bir kültürel grubun üyeleri olan 'gecekondululara' yüklenilen anlamların boyutu da önemli ölçüde değişime uğramıştır. Gecekondular artık sadece yoksullukla imlenen mekanlar olmaktan çıkmıştır.

Bu bölümde değişen gecekondu edinme/kullanma süreçlerinin, gecekondu olgusuna paralelinde de yoksula bakışta yaşanan değişimi/dönüşümü nasıl etkilediğini görmek amaçlanmaktadır. Böylelikle değişen yoksulluk söyleminin bu bağlamdaki nedenleri de görülebilecektir. Bu amaçla, Türkiye'de gecekondunun ilk ortaya çıktığı 1950'li yıllardan itibaren yaşadığı değişim dönemlere ayrılarak değerlendirilmiştir.

2.2.3.1. 1950'li Yıllarda Gecekondu

1950'li yıllardaki gecekonduların temel özelliği, kırsal alanlardan göç edenlerin, barınma gereksinimini karşılamak için kentin çevresinde yer alan kamu arazileri üzerinde kendi emekleri ile gecekonduların yapım sürecini gerçekleştirmeleridir.

Bu yıllarda sosyal bilimciler gecekondu olgusunu modernleşme kuramının etkisinde geleneksel toplumdan modern topluma geçiş sürecinde ortaya çıkan, zaman içerisinde göçmenlerin kentli değerleri benimsemesiyle eriyecek geçici bir süreç olarak değerlendirmişlerdir. Henüz köylü kültüründen ve ilişkilerinden kurtulamamış, kentli-modern yaşam biçimini benimseyememiş, ne köylü ne de kentli olabilen göçmenlerin bir süre sonra tamamen kentli olması beklenmiş, modernleşmeyi kolaylaştırmak gibi olumlu işlevler yüklenen gecekondu olgusunun kentsel bütünleşmeyi sağlayacağı düşünülmüştür. (Kıray, 1998, 1999; Ersoy, 1985; Kongar, 1982)

2.2.3.2.1. 1970'li Yıllarda Gecekondu

1970'li yıllara kadar masum bir barınma şekli olarak yorumlanan gecekondu algılarının bu tarihten itibaren, değişmeye başladığını söyleyebiliriz. 'Gecekondu, nüfusun marjinal kesimlerinin güvensizlik içinde yaşadıkları bir yer olmaktan çıkar ve kent piyasasının, ekonomik girişim aşısından sömürülebilecek önemli bir ticari potansiyele sahip inkar götürmez bir veçhesi haline gelir'. (Buğra, 2000: 114)

T. Erman'ın gecekondu yapım sürecini konu eden araştırmada, 1960'larda kurulmuş bir gecekondu mahallesinin, yıllar içerisinde geçirdiği değişiklikler tespit edilmiştir.

Örneğin gecekondu sahiplerinden durumları düzelenler gecekondularını kiraya vererek yakın semtlerdeki gecekonduların yıkılmasıyla yerlerine yapılan ve sınırlı bütçeli gruplara hitap eden apartmanlara taşınmaya başlamışlardır. (Erman, 1998: 47) Burada dikkat edilmesi gereken nokta, gecekonduların hepsinin aynı süreçlerden geçmiş olmadığıdır.

Bu alanları yerleşime açan ticari gruplarla, bu alanlara yerleşenler birbirine karıştırılmakta ve buralara yerleşenlerin sadece konut edinebilmek için tüm birikim ve enerjilerini harcamak durumunda kaldıkları gözden kaçırılmaktadır. (Erder, 1999: 70) Kentsel arsa rantlarının dağıtımıyla kitleler bu ranta ortak edildiği için popülist politikaların sürdürülmesi için gerekli ortam hep varolmuştur.

Kentsel rantların toplumsal kesimler arasında dağıtımına dayanan uzlaşma, 1970'lerin ortalarından itibaren girilen ekonomik krizle sarsılmaya başlar. Serbest piyasa ekonomisine geçişin ardından, devletin toplumsal ilişkilerdeki hakem rolünden çekilmesiyle, kentsel ranttan pay almak isteyen çok sayıda yeni aktör ortaya çıkmıştır. (Kıray 1998, 1999) Zamanla el konulabilecek hazine arazisinin kalmaması da toplumsal kesimler arasındaki anlaşmanın sona ermesi için önemli bir neden olmuştur. Gecekonduda yaşayanların bazı kazançlar elde etmesiyle birlikte, kentlinin ve yerel yöneticilerin gecekonduluya bakış açısı da tamamen değişime uğramıştır.

Kamuoyu önünde haklılığını kaybeden gecekondunun meşruiyeti sorgulanmaya başlanmış ve artık gecekondular artık haksız kazanç, gasp ve rant gibi sözcüklerle anılmaya başlamıştır. (Şenyapılı, 1993, 1996) Bu noktanın günümüzdeki değişen

yoksulluk söyleminin ilk kırılma noktası ve değişimin başlangıcı olduğunu söyleyebiliriz. Böylece değişen gecekondu algılarıyla, söylemiyle günümüzde yoksulluk söyleminin hangi noktaya taşınabileceğinin ilk ipuçları bulunmuş olur.

Uzun bir süre politikacılar için kendilerine oy veren bir ’oy deposu’, kamu yöneticileri için kentli diğer yurttaşlar kadar kaprisli olmayan ‘halk’, kentli gruplar için ise erkekleri ‘ucuz ve uysal işçi’, kadınları eğitilmeye muhtaç ‘ucuz’ hizmetçi, anlamına gelen göçmenler, artık farklı anlamlar kazanmıştır. (Erder, 2000: 193)

1980 sonrasında liberal ekonominin özel mülkiyeti yaygınlaştırmasıyla konut, farklı özellikler taşıyan bir meta haline gelerek; gelir, yatırım, prestij, birikim, güvence gibi anlamlar da taşımaya başlamıştır. 1980 sonrasında yaşanan bu değişim kentsel süreçler üzerinde oldukça etkili olmuştur. 1970’li yıllardaki gecekondu eğilimleri 1980’lerde daha da belirginleşerek 1990’lara gelinmiştir.

2. 3. Türkiye’nin Kültürel Alanda Geçirdiği Makro Dönüşümler

Bu bölümde Liberal ekonomiye geçişin ardından 80’lerin ikinci yarısından başlayan değişimin 90’lı yıllarda toplumsal ve kültürel hayatta oluşturduğu yeni yaşam tarzı ve bunun toplumsal kimliklere, mekana, tüketim kalıplarına, farklı sınıflar arasındaki ilişkilere yansıması anlatılacaktır. Böylelikle, Bora’nın (2002: 59) da ifade etmiş olduğu gibi 80’ler Türkiye’sinin piyasa toplumu olmaya doğru giden bir toplumken, 90’lar Türkiye’si piyasa toplumu olmuş bir toplum olduğu ve bunun etkileri görülecektir.

2.3.1. Yoksulluk Algılarının Dönüşümü

Bugünkü yoksulluğun, onu yeni olarak tanımlamamıza neden olan hallerinin dışında toplumsal algı olarak da dünkü yoksulluktan epeyce farklı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu bölümde liberal ekonomi politikalarına geçişin ardından medyanın da etkisiyle değişen yoksulluk algılarına değinilecektir. Öncelikle belirtmeliyiz ki, Türkiye'de yoksullar hep vardı ama yoksulların ne kadar büyük bir kitle oluşturduğu ve muhayyel bir "meşru" toplumsal yaşama ne oranda "zarar verdikleri" 80 sonrasında dile getirildi. Bu bağlamda günümüzde yoksullar toplumsal bir tehdit nesnesi olarak söylemselleştirilmekte, bu tehdit başka makro tehditlerle (irtica sorunu, Kürt sorunu gibi) eklemlenmektedir.

1980 öncesinde yoksulluk alın yazısı, kader olarak görülürken, yoksullar genellikle yüksek ahlaki değerlerle betimlenmiştir. Yoksulluk gurur, fedakarlık, çalışkanlık, kanaatkarlık, namus ve cesaret gibi değerlerler ile yüceltilmiştir. Sonuçta toplum hafızasında 1980 öncesinde yoksula dair imgenin, yüksek ahlaki değerlere sahip, sağlam arkadaşlık ve akrabalık ilişkileri olan alın teriyle çalışan gelecekten de umutlu insanlar olduğunu söyleyebiliriz. Maktav (2001), bu imgeleri eski Yeşilçam filmlerinde de sıklıkla görebileceğimizi söyler.

Günümüzde, toplumun ve seçkinlerin yoksulluğu algılama ve kavrayış biçimleri değişikliğe uğrayarak, yoksulluğu kınayıcı, suçlayıcı, aşağılayıcı bir söylem oluştuğu gözlenmektedir. Artık bireylerin kendi yetersizlikleri, becerisizlikleri yoksulluk nedenleri olarak gösterilmektedir. Medya yoksulları gün geçtikçe artan bir biçimde düşmanca bir söylemle kapkaççı, potansiyel ya da fiili suçlu gibi sembolik şiddet

içeren imgelerle, fobik temsillerle göstermektedir. Onların artık kanaatkar olmadığı, paylarına düşenle yetinmedikleri, hakları olmayanı arzuladıkları, çalışmadan kazanma istekleri medyada sıkça dile getirilmektedir. Gazetelerin üçüncü sayfaları, çeşitli televizyon programları bize sürekli yoksulların tehlikeli bir kitleye, yoksulluğun ise hınca ve suça dönüştüğünü telkin etmektedir. Toplumsalın inşasında katkıda bulunan medya, sonunda negatif temsilleriyle, yaptığı tanımlarla, kurduğu dille eskiden olumsuz gözle bakmadığımız bir 'saflık', 'kendiliğindenlik' olarak algıladığımız yoksulları toplumsal hafızaya giderek korktuğumuz, tehdit unsuru olarak gördüğümüz bir kültürel grubun üyeleri olarak yerleştirmektedir.

Medyanın, toplumdaki çeşitli kesimlerin algılamaları üzerinde büyük etkilere sahip olması sonucunda, yoksula dair imgesi çoğunlukla gazetedeki bir fotoğraf ya da televizyondaki bir görüntüden oluşan bireylerde yoksulluk durumunun suç yaratacağı inancı negatif temsiller sonucunda gittikçe pekişmektedir.

2.3.2. Tüketim Alışkanlıklarının Dönüşümü

Günümüzde tüketici mal ve hizmetlerinde bir çeşitlenme yaşanırken, toplumun farklı kesimleri arasındaki tüketim olanaklarının eşitsizliği belirginleşmektedir. Tunç'un ifadesiyle (2002: 51, 53) 'tüketebilenlerle tüketemeyenler arasındaki yabancılaşma ve ayrılma büyüyüp yeni hayattan payını almak için şehre gelenler avuçları açık bir halde ortada kalakaldıkça; çok imtiyazlı, çok sınıflı, çok çalkantılı, kaynayan bir kitle olduk ve 70'li yıllarda acıda ve sevinçte ortak olduğumuz komşumuz artık tüketim alanında rakibimizdi, onda olanın bizde de olması gerekiyordu.'

Gelir düzeyinde meydana gelen kutuplaşmalar, hayat tarzları ve tüketim kalıplarını birbirinden ayırarak aradaki mesafeyi büyütmekte ve çeşitli göstergeler yoluyla bu farklılıkları somutlamaktadır.

Tüketici kültürünün gelişmesi, alışveriş merkezlerinin çoğalması, sergileme ölçeklerinin büyümesi ile tüketim etkinliği önem kazanmıştır. (Ayata, 2003: 47) Liberal ekonomiğe geçişin ardından toplumsal ve kültürel kodlarda meydana gelen değişim nedeniyle artık gösteriş ayıp sayılmamakta, bu nedenle de tüketilen üründen/hizmetten çok onların taşıdığı anlamlar/değerler önem taşımaktadır. Yapılan spor, sporun yapıldığı yer, dinlenilen müzik, yenilen yemek ve yemeğin yenildiği yer, gidilen tatil mekanları, evleri ve bedenleri süsleyen aksesuarlar gittikçe önem kazanan ve toplumsal kesimleri birbirinden ayıran göstergeler olarak tanımlanabilir. Medya ve reklamlar aracılığıyla bu göstergeler ve taşıdığı anlamlar dolaşıma sokulmakta ve geniş kitlelere yayılmaktadır. Sınıfsal konumlara bu simgeler aracılığıyla sahip olunduğu ve üstte olanın farklılığını bunlar aracılığıyla gösterdiği için bu göstergelere sıkıca sarılınır.

Eğitim ile para arasındaki doğru orantının giderek kaybolduğu günümüzde diplomalar da artık eski anlam ve önemlerini yitirmektedir. (Uğur, 2003: 150) Önceden diplomanın, okumuş olmanın sağladığı prestij, seçkinlik ve görgüye şimdilerde bu göstergeler aracılığı ile sahip olunmaktadır. Yani toplumsal başarı ve seçkinliğe yönelik kodların da değişime uğradığını söyleyebiliriz.

Günümüzde, sokaktaki bir yoksul kılık kıyafetiyle göze çarpmamaktadır çünkü artık elbisesinde yama yoktur. Ama kıyafetinin veya üzerinde taşıdığı herhangi bir aksesuarının orijinal olup olmadığı önem taşımakta ve sınıfsal konumunu ele vermektedir. Sınıfsal farklılıklar, önceden belirlenmiş tanımlanmış kodlarla değil de elde taşınan bir çantanın veya gözlüğün orijinal/taklit olmasıyla belirlenmektedir. Çünkü görüntünün önem kazandığı, her şeyin gösteriye/gösterişe dönüştüğü günümüzde yoksul da çok satan bir markanın herhangi bir pazardan kolaylıkla bulabileceği ucuz taklidi bir çantaya ya da gözlüğe rahatlıkla sahip olabilmektedir. Bu göstergelerin bireyler üzerindeki etkisi o kadar güçlüdür marka bir ürünü alabilmek için birkaç aylık maaşlar feda edilebilir.

2.3.3. Kentsel Mekan Paylaşımının Dönüşümü

Türkiye'nin; liberal ekonomiye geçiş ile başlayan yeni ekonomik, siyasal, toplumsal şekillenmenin sonucunda mekansal bir bölünme yaşadığını, kentlerin artık daha parçalanmış olma eğilimi gösterdiğini, konut alanlarının ayrıştığını, herkese açık kentsel mekanların ortadan kalktığını kısaca kentin bölündüğünü ve kentsel kutuplaşmanın daha önce görülmeyen düzeylere ulaştığını söyleyebiliriz. (Ayata 2003, Keyder 2000) Liberal ekonomi kentleri dönüştürürken, kentsel çelişkileri de derinleştirmeye başlamıştır.

Nüfusunun düşük gelire sahip büyük bir bölümü vasıfsız hizmetlerle yetinen bölgelerde yaşarken, orta ve üst gelire sahip azınlıkta kalan kesimi ise kentin dışındaki tam donanımlı sitelere taşınmaktadır. Ayata, (2003: 41) bu kaçışı tıraşsız, dişleri fırçalanmamış, kötü kokan, bağıra çağıra konuşan insanlarla birlikte olmanın

boğucu bir durum olarak algılanarak araya mesafe konulmak istenmesi olarak yorumlamaktadır. Onlar bu bilinçle kent dışına, kendilerini alt sınıflara mensup insanlardan ayrılabilecekleri, onlarla ilişki kurmadan yaşayabilecekleri lüks sitelere taşınınca kentler sosyal ve mekansal olarak bölünmüş ve parçalanmış bir hal almaktadır.

Artık şehirlerde zengin ve yoksul mahalleleri ayrışmış, mahalleler homojen birimlere dönüşmüştür. Şehir dışına kurulan banliyöler, orta sınıfın şehirde biriken sefaletin, yoksulların tehdidinin, toplumsal vahşetin uzağına taşınması anlamındadır. (Gürbilek,1992: 60)

Yoksul ile zenginin aynı mahallede birbirleriyle karşılaşarak, selamlaşarak yaşadığı günler sona ermiş, yerini yoksulların içeriye asla giremeyeceği (hizmetçiler dışında) siteler almıştır. Ayrışan yaşam alanları ile yoksul ile zenginin bir araya gelebilecekleri mekanlar ortadan kalkarken farklı imkan ve yaşam tarzına sahip kişilerin rastlaşabileceği, ilişki kurabileceği ortak mekanlar da ortadan kalkmaktadır. Bu mekanlar ortadan kalkınca başkasının dertleri için üzülme, mutluluğuna sevinme yani paylaşma ve dayanışma, karşılıklı anlayış ve yardım, sorumluluk, saygı, sevgi, yakınlık, dostluk gibi duygular da yok olmaktadır. Böylece ‘bir arada, beraber’ olabilme duygusu önemini gittikçe yitirmektedir

Artık yalnızca semtler değil, zengin ve yoksulların alışveriş merkezleri, eğlence yerleri ve iş muhitleri de birbirinden ayrışmış durumdadır. ‘İstanbul Festivaline gidenlerle, Gülhane Festivaline gidenler, Fame City’e gidenlerle Luna Park’a

gidenler, Mahmutpaşa'dan alışveriş edenlerle Galeria'dan edenler ya da Galeria'dan alışveriş edenlerle vitrinleri seyredenler rastlaşmayacaklar.' (Gürbilek, 1992: 69) Sonuç olarak bütünlüğünü yitirmiş kentsel mekanlar da yoksullar dışlanmaktadır. Erdoğan'ın (2002: 36) ifadesiyle, 'yoksullarla zenginler arasındaki ilişki karşılıklı görmek istememe' ilişkisine dönmüştür.

2.3.3.1. Korunaklı Modern Siteler

Dünyada ve Türkiye'de son 20 yılda yaşanan değişimin mekana yansıması sonucunda kent sınıfsal olarak ayrılmış ve kutuplaşmıştır. Bora'nın (2002: 59) ifadesiyle 70'lerde siyaseten bölünmüş mahalleler ve okullar şimdi sınıfsal olarak bölünmektedir. Üst ve orta gelir grupları kendilerini kentin yoksullarından soyutlayarak daha önce yaşadıkları kent merkezlerini terk edip kentlerin dışına yüksek duvarlarla çevrili güvenlik kapılı korunaklı sitelere taşınmışlardır. Güvenlik kapılarının bu sitelere kendi gelir düzeyinden olmayan kişilerin giremeyeceğinin, yüksek duvarların ise onların görüntüleriyle dahi karşılaşılmayacağının garantileri/simgeleri olduğunu söyleyebiliriz. Modern siteler toplumsal kutuplaşmanın mekandaki ifadesini somutlamaktadır. Sınıflar arasındaki farklar bu sitelerle daha görünür bir hale gelmiştir. Bu sitelerin yaşayanlarına vaat ettiği en önemli şey toplumun alt sınıflarına mensup insanlardan yalıtılmış, şehrin kargaşa, gürültüsünden de uzak güvenli bir hayattır.

Yaşam alanlarından çok "yaşam tarzı" satan bu siteler, peyzaj çalışmaları yapılmış bahçeleri, yüzme havuzları, çocuklar için oyun alanları, tenis kortları, fitness salonları, alışveriş merkezleri, kulüpleri, hatta okulları ile toplumla temassız kendi

kendine yeterli küçük kentler görünümündedir. (Bali, 2002: 110) Kentler birbirinden hem mekan hem de sosyal anlamda koparken, yoksullaşma süreci de daha derin yaşanmaya başlanmıştır.

Yardımlaşma ve dayanışma gibi değerleri bir arada tutan, aradaki toplumsal ve ekonomik farkları yumuşatan mahalle geleneksel anlamını yitirmiştir. (Ortaylı, 2000) Mardin (1990), yoksullukla baş etmede önemli bir yeri olan mahallenin fiziksel bir birlikteliğin dışında mahalleye atfedilen bütün toplumsal ve kültürel işlevleri yitirdiğini söylemektedir. Etöz'ün (2006: 39) de vurguladığı gibi değer ve anlam üretme merkezi olan mahalleler de bu kavramlar yerini dışlamaya ve nötr davranmaya bırakmıştır. İnsanların artık birbirleriyle karşılaşmaktan, apartman girişlerinde, asansörlerde veya otoparklardaki zorunlu karşılaşmalarda ise yüz yüze gelmekten, selamlaşmaktan dahi kaçındıklarını kaba bir gözlemle bile rahatlıkla söylenebilir.

Bütün bunlar farklı sınıflardan insanların artık bir araya gelemeyeceğini, onlar arasında geçişkenlik sağlayan zeminlerin ortadan kalktığını ve yabancılar arasındaki sınırın hiç olmadığı kadar kalınlaştığını gösteriyor. (Gürbilek, 1992: 69) Etöz'ün (2006: 40) de vurguladığı gibi artık Çayyolu ile Altındağ'ı ve Çankaya ile Mamak'ı birbirinden ayıran mesafe fiziksel değil ahlaki mesafedir.

3. ARAŞTIRMA KAVRAMLARI

Yoksulluk, son yıllarda, daha net bir ifade ile son on yıldır Türkiye'de üzerinde çok konuşulan toplumsal sorunlardan biri haline gelmiştir. Ancak, yoksulluğa dair yapılan bugünkü tartışmalar geçmiştekilere nazaran büyük farklılıklar içermektedir. Toplumsal/kültürel/ekonomik kodlarda meydana gelen değişimler, söylemsel bir yeniden inşayı gerekli kılmaktadır. Medya yoksulu ve yoksulluğu farklı bir söylem içinde inşa ederken dilimize de yeni icat edilen kavramlar girmiştir. Daha önce kullanımda olmayan ama birden yaygınlık kazanan bu kavramlar, liberal politikaların neden olduğu toplumsal ayrışma ve parçalanma sürecini gözlerden saklamanın aracı olmuşlardır. Önce kamusal söylev ile medya ürünlerine ardından da gündelik dilimize yerleşen bu kavramlar ('varoş', 'tinerci çocuklar', 'sokak çocukları', 'kapkaç') hızla kabul görmüş durumdadır. Ağırlıklı olarak medya tarafından dolaşıma sokulan bu kavramların tümünün mekansal ve söylemsel izolasyon ile toplumun bilinçaltında bir ayırma/bölme/uzaklaştırma etkisi yaptığını söyleyebiliriz. Böylelikle, medya aracılığıyla bireylerin algı haritasında yer alan kavramlar deforme edilerek toplumsal bilinçaltına çatışma ve ayrılık kültürü yüklenmektedir. Bu bölümde Türkiye'nin aslında sayısal olarak çoğunluğunu ifade eden kesimini tehlikeli azınlık olarak sunan 'varoş', 'tinerci çocuklar', 'kapkaç' kavramsallaştırmalarına bakılacaktır.

3.1. Kapkaç

Kapkaç kavramının gündelik dilimize yerleşmesi, bu kadar sıkça telafuz edilir bir hal alması beş-altı yıllık bir zaman dilimini kapsasa da, araştırma boyunca görüyoruz ki aslında bu kelimenin kullanılması daha eskilere dayanıyor. 1970'li yılların

gazetelerinde sıklıkla olmasa da bu kelimeye rastlıyoruz. *'Kapkaçta artış var.' (Adalet, 7 Mayıs 1974)*

Yankesicilik ve darp içeren sıradan hırsızlık gibi suçların yerine dolaşıma sokulan kapkaç kavramı, popüler dilin yanı sıra Yargıtay içtihatlarında bile kullanılmaktadır. Bu kavramının, medyada belli birkaç odağın merkezinde toplanmış bir anlam merkezi olarak çeşitli anlamlar ürettiğini, bunlar arasında bağlantılar kurduğunu ve bunları bireylerin ve toplumun algı haritasına yerleştirdiğini görüyoruz. Bu kavramsallaştırma toplumun algı haritasında, doğudan göç eden ailelerin çocukları tarafından işlenen ve çocukların kısa sürede serbest bırakıldığı bir hırsızlık suçu olarak karşılık bulmaktadır. Böylelikle bu kavram aracılığıyla toplumsal algılar, söylemler, imgeler söylemsel olarak yeniden biçimlendirilmektedir.

Hızla kabul gören bu isim Türk Ceza Kanunu'nda bu adla anılmasa bile, hukuk sisteminde, Yargıtay içtihatlarında da yer bulmuştur.

3.1.1. Türk Ceza Kanunu'nda Kapkaç

Kapkaç suçu, 5237 sayılı yeni ceza kanunun 142'nci maddesinin 2'nci fıkrasının b bendinde, 'elde veya üstte taşınan eşyayı çekip almak' olarak tarif edilmiştir. Eski ceza kanununda, açıkça kapkaç diye ve bir suçu tarif eden bir madde, daha doğrusu bir hırsızlık şekli yoktu. Olayın oluş biçimi ve delil durumuna göre, mahkemeler, kapkaç suçunu basit hırsızlık olarak değerlendirip, 6 aydan 2 yıla kadar ceza vermekteydi. Bazen ise, nitelikli hırsızlık olarak değerlendirip, 2 yıldan 5 yıla kadar ceza verilmekteydi. Yeni ceza kanunu bu çelişkiyi ortadan kaldırmış, gündelik dilde

"kapkaç" olarak bilinen suçu, nitelikli hırsızlık olarak düzenlenmiş, 3 yıldan 7 yıla kadar da ceza vermiştir.

3.2. Tinerci Çocuk

Tinerci çocuk da tıpkı varoş ve kapkaç gibi medyanın ürettiği bir kavram. Bu kavram gazetelerde, televizyonda her an karşımıza çıkan çocuk şiddeti haberleriyle dilimize yerleşmiştir. Tinerci çocuk kavramı, kent hayatını tehdit eden, her an suç işlemeye hazır, tehlikeli bir imgeye işaret etmektedir.

Masum ve saf çocuk imgesi bu kez karşımıza, bir korku nesnesi olarak çıkmaktadır. Üçüncü sayfa haberlerinde sürekli suçla, şiddetle ve kötülükle anılan bu çocuklar, tek tek çocuk olarak değil birlikte hareket eden, tehlikeli başıboş bir sürü, çete olarak algılanmaktadır. (Gürbilek, 2001: 49)

Yakın zamana kadar masumiyet ve saflıkla algılanan çocuğun bugün nasıl kolaylıkla bir tehdit olarak algılandığına yanıt aradığımızda, kuşkusuz medyanın yaptığı haberlerle bunda büyük rolü olduğunu söyleyebiliriz. Aslında her ne kadar önceden bu çocuklara bir acıma duygusuyla yaklaşılmışsa da sokak çocukları için ‘suçlu çocuklar’, ‘köprü altı çocukları’ gibi olumsuz/negatif çağrışımlı ifadeler kullanılmıştır.

Çocuklarla ilgili korkulara medyadan sonra bir de çocuğun doğumundan itibaren terbiye edilmesi, eğitilmesi gerektiğine göre aslında sürekli gözetilmesi gereken tehlikeli bir doğaya sahip olduğu düşüncesi kaynaklık etmektedir. (Aries'ten akt. Gürbilek, 2001: 47- 48)

3.3. Varoş

Varoş, medya dilinde olduğu kadar popülerleşmiş sosyal bilimsel dilde de sıkça kullanılan bir kavram haline gelmiştir. 1990'ların ortalarına kadar seyrek olarak kullanılan varoş kavramının 1996 1 Mayıs'ından sonra kullanımı yaygınlaşmıştır. Hem sosyal bilimsel söylemde hem de popüler dilde gecekondunun yerine kullanılmaya başlanan bu kavramsallaştırma mekanı fiziksel olmaktan çok sosyal ve kültürel anlamlarda kurar. Denilebilir ki, varoş kavramı ile gecekondu nosyonunun varolan bütün kültürel yan anlamları devre dışı bırakılmış, kenti çevreleyen yoksul yerleşimleri bilimin saf terimleri ile irdelenebilir, açıklanabilir ve steril bir sorun olarak tanımlanabilir hale gelmiştir.

Varoş kavramsallaştırmasının, 1980'lerde liberal ekonomiye geçişin ardından ekonomik, kültürel ve sosyal süreçlerin değişmesi sonucu toplumda yaşanan kutuplaşma ve parçalanmanın mekana dolaylı bir yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Bu kavramsallaştırma temelde, yoksulluğun fiziksel mekanının söylemsel düzeyde değişimini göstermektedir. Yoksulluğu imleyen mekanların adlandırılmasının değişimi, yoksulluğun algılanışının değişimin ve toplumun zihniyet dünyasındaki dönüşümünün ipuçlarını taşımaktadır.

Mekana bakışın farklılaşması, toplumdaki yoksulluk algılarının anlaşılması açısından da önemlidir. Adlandırmada değişimlerin yaşandığı ve söylemsel bir yeniden inşanın gerektiği bu süreçte, kentte oluşan kültürel kimlikler yeniden tanımlanmaya başlanmış ve kültürel olarak dışlanmışlar varoşlular olarak anılmaya başlanmıştır. Suç ile mekan arasında bağlantı kuran varoş kavramı her türlü tehdit ve tehlikenin kaynağı olarak gösterilmektedir. Bu kavramsallaştırma, mekansal ötekileştirmenin özgül bir aracı olarak görülebilir. Eskiden sadece yoksulluğu, büyük kentte tutunma mücadelesini imleyen ve geleneksel ilişkilerin devam ettiği mekanlar şimdilerde yoksulluğa ek olarak etnik ve kültürel çağrışımlar da yapmaktadır. Varoşta yaşayan öteki kendisine yansıtılan yoksulluk, görgüsüzlük, suçluluk, doğululuk, çaresizlik, kötülük, fırsatçılık gibi özellikleri ile etiketlenip mekana kapatılmakta ve orada steril bir mesafede tutulmaktadır. Ekonomik/toplumsal alanlarda yaşanan değişimin neden olduğu kutuplaşma/yoksullaşma süreçleri gözlerden saklanırken, ötekileştirme ve söylemsel değişim haklılaştırılmaktadır. Böylelikle, mekansal izolasyonla sorun kentin belirli bir bölgesine tıkılmakta ve geri kalan yerler ‘normal’, sıradan yurttaşların yaşadıkları yerler olarak söylemselleştirilmektedir.

4. MEDYA: TANIMLAR, KAVRAMLAR

Yakın çevremizde ve dünyada neler olup bittiğini bize duyuran, duyduklarımızı nasıl anlamamız/yorumlamamız gerektiğini söyleyen, kendimizi kim, kimden yana/karşı olarak tanımlama sürecimizde belirleyici etkilere sahip olan araç, günümüzde hep medya olmaktadır. Medya bu durum tanımlama sürecinde, sürekli yeni anlamlar ve simgeler üretmekte, bunları dolaşıma sokmaktadır. Bize sürekli bir şeyler söyleyen ve imajlar ileten medya, yaşamımız üzerinde son derece etkilidir. Medya, yayınladığı

haberlerle, çeşitli kurmaca programları aracılığıyla bize toplumdaki çeşitli gruplar hakkında fikir verir, kanaat oluşturur.

Bu araştırmanın ana kaynağını oluşturan haber metinleri de üretilen, yazılan, sunulan metinler olarak gerçek değil gerçeği temsil eden, olayları tanımlayan metinlerdir. Medya, haber alma ihtiyacında olan bireyleri etrafında olan bitenlerden haberdar ederken, yayınladığı haberler, kullandığı dil, sözcükler ve terimler ile konunun hangi çerçevede tartışılacağını ve ötekine karşı olan tutumu belirler (gecekondu yerine varoş, yankesicilik/hırsızlık/gasp yerine kapkaç veya tinerci çocuk kavramlarını kullanmayı tercih etmek gibi). Yani medya sadece başkalarının yaptıklarını aktarmaz. Tonlama, vurgu, yerleştirme ve sergileme konusundaki kararları kurumsal bir mantığa dayalı olarak kendisi verir. (Shoemaker, P. ve S. D. Reese, 1997: 104)

Haberin ikna etmeye dönük dili toplumsal yapıda varolan sınıfçı, ırkçı, eşitsiz ilişkileri yansıtır, yeniden üretir ve dolaşıma sokar. Bu araştırma da medyanın yaptığı haberlerde olayları sunuş biçimiyle ve yoksulu temsil pratikleriyle toplumda gerginliğe ve fobiye neden olduğu ön kabulüyle yola çıkmıştır. Bu bağlamda bu çalışma çerçevesinde medyanın asıl etkisini kısa dönemli davranışsal değişikliklerden çok, orta ve uzun dönemli referans çerçevesi oluşturma etkisi biçiminde görmekteyiz.

4.1. Medya Kavramının Tanımı

Medium'un çoğulu olan medya sözlük anlamıyla araç, orta, ortam, aracı, doğrudan olmayıp etkinlikleri dolayımlayan, anlamlarını taşımaktadır. Geniş anlamıyla da

kullandığımızda ise medya kavramı kitlelere ulaşan gazete, kitap, dergi, broşür, televizyon, radyo, internet, sinema, CD, video gibi teknoloji, araç, kurum ve kültürel ürünler kapsamaktadır. Tüm bunların kullanıcı, izleyici ve okuyucuları ise izler kitle olarak tanımlanmaktadır.

Bu çalışmada ise medya derken gazete, televizyon gibi kitle iletişim araçları ve özelliklede yazılı basın olan gazete kastedilmektedir.

4.1.1. Medya ve Temsil

Hangi haberin, nasıl yayınlanacağına karar veren medya bir temsil aracı olduğunu söyleyebiliriz. Medyanın durum tanımları yaparak, grupları ve bireyleri sapkın olarak niteleme özelliği vardır. (Hall'den akt. Shoemaker, P. ve S. D. Reese, 1997: 99) Medyanın yayınladığı haberlerde; kimi, neyi, hangi sıklıkla, nasıl sunduğu, medyanın izlediği temsil yöntemine göre değişir. Güçlüler haberlerde düzenli olarak yer alırken, daha az güçlü olanlar protestolar, grevler ya da cinayet gibi eylemlerle ve bunların altı çizilerek yer alır. (Shoemaker, P. ve S. D. Reese, 1997: 104) Bu araştırmanın konusunu oluşturan yoksullar da bu daha az güçlü olan gruplar içerisinde yer almaktadır.

Medya ve temsil kavramlarını sıklıkla birlikte kullanarak yoksullarla ilgili hakim tanımlara, onların medyada nasıl temsil edildiğine ve bu temsilin gücüne odaklanan ve bu temsili de ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel süreçlerle ilişkilendiren bu araştırmada; öncelikle temsil kavramını açıklamamız, bu kavramdan ne anladığımızı netleştirmemiz gerekmektedir.

Temsili kısaca dil aracılığıyla tarif yapmak olarak tanımlayabiliriz. Temsil; ‘sözlü, yazılı veya ikonik göstergeler kullanarak gerçek, maddi dünyada zaten var olan şeyleri kodlayan ya da onları yansıtan bir süreç değil, tam da bu anlamlandırma sürecine anlam üreterek ve anlamların değişimine olanak sağlayarak katılan bir süreçtir. Bu yaklaşım inşacı temsil yaklaşımı olarak adlandırılır.’ (Hall’den akt Çelenk, 2005: 81) Buradan hareketle medyanın seçme, kurgulama, tasarlama gibi faaliyetleri sonucunda nasıl bir toplumsal gerçeklikle çevrili olduğumuza dair bilgi ve algılarımızı ‘inşa’ ettiğini söyleyebiliriz. Bir başka ifade ile medya gündelik söylemlerde fazlaca sorgulanmadan kabul edilen ‘toplumsal gerçekliğin’ kurulmasına katkıda bulunan mekanizmalardan biridir. Kimi zaman medya metinleri dünyayı olduğu gibi yansıtma kaygısından uzak, *oluşturulmak istenen dünyayı* resmeden, duyurulan olaya ilişkin belli bilgi ve inancı oluşturmak amacıyla kurgulanmaktadır. (Ülkü, 2004: 384)

Medya tarafından ‘suçlu’ olarak algılanan yoksulların olumsuz ve haksız bir muameleyle temsil edildiklerini söyleyebiliriz. Burada dikkat edilmesi gereken nokta toplumsal ilişkilerin biçimlendirilmesinde yoğun etkileri olan medya metinlerinin yoksulluğun söylemsel biçimlenişi toplumda nasıl inşa ettiğidir. Çünkü bu inşa sürecinin doğru anlaşılması yoksulluk olgusunun medya tarafından kurgulandığı biçimine eleştirel bir perspektiften bakılmasını sağlayacak ve yoksullukla ilgili sınırlı, sansasyonel ve kimi zaman da ideolojik olarak güdülenmiş perspektiflerin deşifre edilmesini kolaylaştıracaktır.

4.2. Şiddetin Tanımı

Bireysel ve toplumsal düzeyde geniş etkilere sahip olan şiddet psikolojik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bir olgudur. Şiddet sözlük anlamıyla sert ve katı davranış, inandırma ve ikna yerine kaba söz ve kuvvet kullanma anlamlarını taşımaktadır.

Günlük yaşamda çoğunlukla dar anlamıyla, fiziki zor kullanma olarak algıladığımız şiddet geniş anlamıyla bir nesne ya da kişiye doğru yönlendirilmiş, yönlendirilişini kişinin istemediği ve o kişiyi tahrik edici, yıpratıcı bir eylemi, kimi zaman da eylemden kaçmayı veya eylemsizliği içerir. (Mutlu, 1992: 41) Kısaca, bireyin fiziksel ve psikolojik olarak acı çekmesine ve zarar görmesine neden olabilecek her türlü söz, hareket, davranış, muamele şiddettir diyebiliriz. Burada bireyin psikolojik olarak zarar görmesi açıklamak için sembolik şiddet kavramını açıklamamız gereklidir. Sembolik şiddeti kısaca bireyin psikolojik olarak zarar görmesine, acı çekmesine neden olabilecek her türlü dilsel kalıplar, imalar, bakış, yüz ifadeleri, el kol hareketleri olarak tanımlayabiliriz. Ama sembolik şiddetin de her zaman bireyler tarafından uygulandığını söyleyemeyiz kimi zaman da şiddet uygulayan bir başka ifade ile tahakküm kurmaya çalışan bir söylem üreticisi olan medya da olabilmektedir.

4.2.1. Medya ve Şiddet

Medyada farklı biçimlerde, şiddet olgusu sıkça gösterilmektedir. Medyanın temel görevlerinden birinin toplumun bilgi edinme hakkı çerçevesinde bilgilendirme ve haberdar etme olduğunu vurguladıktan sonra toplumsal bir olgu olan şiddetin de medyada yer alabileceğini, bunda yanlış bir şey olmadığını belirtmeliyiz. Öte

yandan, kitlelerin dikkatini çekmenin en kolay yolu duygulara hitap etmek olduğu için haber medyasında da sıkça şiddet içerikli sansasyonel vurgularla haberler yer almaktadır. Burada sorunlu ve bu nedenle de önemli olan, şiddetin medyada nasıl sunulduğu ve kabul gördüğüdür. Yani önemli olan gösterilme tarzıdır. Medya 'öteki' hakkında yaptığı haberlerle eksik, yanlış, abartılı, taraflı bilgilendirmelerle toplumda farklı sınıflar arasında önyargı oluşmasına neden olabilmektedir. 'Tinerci çocuklar' ve ' kapkaç haberleri' ise medyada sıkça karşılaştığımız toplumun duygularına hitap eden, sembolik şiddet öğeleri barındıran haberlerdir. Medyanın toplumun belirli bir kesimi üzerinde dil ve söylem aracılığıyla tahakküm kurarak onları 'kapkaççı', 'tinerci' olarak sunması sembolik şiddettir.

5. M A T E R Y A L V E M E T O D

Kitle iletişim araçlarında yer alan yoksulluğa ilişkin söylemlerin, toplumda mevcut olan söylemlerden bağımsız olduğu düşünülemez. Medyada sunulan yoksul imgesi, toplumdaki gerçek yoksuldan farklı olmakla beraber, toplumdaki algılardan beslenen bir imgedir. Medya, toplumda var olan söylemlerin pekiştirilerek devamını veya kavramsal içeriğinin dönüştürülmesini sağlamada önemli bir işleve sahiptir. Ancak, bireylerin kitle iletişim araçlarınca aktarılan mesajları pasif bir biçimde aldıklarını söyleyemeyiz. Mesajların anlamlandırılma sürecine bireylerin yaşam pratikleri, hayat görüşleri, eğitimleri, ideolojileri gibi pek çok faktör etki eder. Bu nedenle de aynı mesajın bireysel farklılıklara bağlı olarak değişik anlamlandırılması olağandır. Bireysel faktörlerin, hangi kitle iletişim araçlarının izleneceği veya okunacağını seçme konusunda da belirleyiciliği vardır. Medya metinlerinin toplum üzerindeki rolüne yoğunlaşan bu iletişim araştırması, doğal olarak iletişim ürünleri üzerinde

odaklandırılmış ve araştırma bireyin belli bir kültürün üyesi olduğu ön kabulünün üzerine inşa edilmiştir.

Bu araştırmada tehdit, korku, kaygı, güvensizlik ve terör yaratan söylemsel oluşum, 80'li yıllarda serbest piyasa ekonomisine geçiş ile yaşanmaya başlanan toplumsal, ekonomik ve siyasal değişimin toplumdaki yoksulluk söylemini ve paralelinde algılarını nasıl dönüştürdüğü basında yer alan haberlerden yola çıkarak ortaya koyulacaktır. 'Seçilmiş ulusal gazetelerde' yoksulların nasıl temsil edildiklerini, 'varoş', 'kapkaç', 'tinerci çocuk' kavramlarının nasıl oluştuğunu ve giderek daha güvensiz bir dünyada yaşadığımıza dair düşüncenin, negatif yoksul imgesinin nasıl pekiştirildiğini açıklamak hedeflenmiştir.

Araştırmaya dahil edilecek gazetelerin toplumu etkileme gücü yüksek, 'görece yüksek tirajlı, haber ağırlıklı gazeteler' olmasına dikkat edilmiş; farklı ideolojik eğilimlerde, büyük medya kuruluşlarına ait, geniş okur kitlesi olan çok satan gazeteler seçilmiştir. Kurgusal temsillere daha çok yer veren 'bulvar gazeteleri' inceleme kapsamına alınmamıştır. Bu nedenle liberal, popülist yayıncılığın temsilcileri *Hürriyet* ve *Sabah* ile merkez solda yer alan *Milliyet* gazeteleri ve yoksulluğa karşı bakışının farklı olacağı düşüncesiyle İslami gelenekten gelen *Zaman* gazetesi incelenmiştir. Ayrıca incelemeye dahil edilecek gazetelerin günümüzde yayınlanıyor olmalarının yanı sıra, 1973- 1976 yılları arasında da yayınlanmış olmaları gazete seçiminde dikkat edilmiş olan bir başka noktadır.

Araştırma; *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Zaman* gazetelerinin 1973- 1976 yılları arasında üç yıllık sayıları ile bu gazetelere ek olarak bir de 1973- 1976 yılları arasında henüz yayınlanmayan *Sabah g*azetesinin 2001 yılından bugüne dek olan sayılarını kapsamaktadır. 80'lerin ikinci yarısından itibaren ekonomik değişimle başlayan ve günümüzdeki tabloya zemin hazırlayan ekonomik, kültürel ve toplumsal değişimin etkilerinin henüz görülmediği 1973- 1976 dönemi seçilmiştir. Böylelikle dönemler arasındaki farklar, söylemsel dönüşüm ve yeni oluşan kavram dizgesi görülebilecektir. Bu gazetelerdeki haber, röportaj ve köşe yazılarındaki; sözcük seçimlerine, seçilen sözcüğün hangi anlamları çağrıştırdığına ve bu anlamların sosyo-kültürel açıdan hangi yan anlamları çağırdığına odaklanarak 'niteliksel söylem çözümlemesi' yapılmıştır.

6. ARAŞTIRMA BULGULARI

Yoksullar ve onlar hakkında üretilen tanımların onlara 'nasıl mal edildiğini' anlamanın bir yolu da onlar hakkında üretilmiş tanımları incelemekten geçer. Medya, bu açıdan başlıca kaynaklardan biridir. Bu bölümde de haberin bir seçme işlemi olduğu ayrıca temsil eden ve temsil edilen arasında farklılıklar olabileceğini göz ardı etmeden 'kapkaç', tinerci çocuk' ve 'varoş' kavramlarının yer aldığı haberleri inceleyerek medyanın bu süreçte nasıl bir işlevi olduğunu göreceğiz. Ama haber incelemesine geçmeden önce araştırma boyunca sıkça kullandığımız medya ve şiddet kavramlarının tanımlarını netleştirmeye çalışacağız.

6.1. Birinci dönem: 1973- 1976

Bu dönemde yoksulluk söylemi henüz değişmediği için kapkaç, tinerci çocuk ve varoş kavramlarının yerine yankesicilik, sokak çocuğu, gecekondu kavramların kullanıldığı haberler incelenmiştir. Ayrıca yankesicilik haberleri çok az yer aldığı için hırsızlık haberleri de bu dönemde araştırmaya dahil edilmiştir. Bu bölümde sırayla yankesicilik, sokak çocuğu ve gecekondu kavramlarının, araştırma kapsamında yer alan *Hürriyet, Sabah, Milliyet* ve *Zaman* gazetelerinde yer aldığı haberler değerlendirilmiştir.

6.1.1. Yankesicilik ve Hırsızlık Haberleri

Bu dönemde de kapkaç kelimesi birkaç kez kullanılmış olmakla beraber günümüzdeki yaygın kullanım alanına sahip değildir. *‘74’ün ilk dört ayında gasp, hırsızlık, kapkaç, yankesicilik asayiş tablosu’(Hürriyet, 16 Nisan 1974)*

Haber dili ve ifadelerinin sözcük seçimlerinin, günümüzde toplumda panik ve korku yaratan dilden ve yoksulluğu suç, şiddet ve yıkıcılık ile ilişkilendiren kriminal söylemden çok uzak olduğu görülmektedir. *‘Üç günde üç şoför ayrı ayrı yerlerde soyguna uğradı. Kullandıkları araba, üzerlerindeki paraları ve saatleri alınan şoförler dışarı atıldı’. (Hürriyet, 24 Kasım 1974, ‘Başkentte oto hırsızlığı arttı. Şehrimizde son günlerde oto hırsızlığına iki yeni halka daha eklendi.’ (Adalet, 26 Şubat 1973)* Olaylar abartılı nitelemelere, sıfatlara yer verilmeden olduğu gibi aktarılmaktadır. *‘Konuk olarak geldikleri evde dört gün kaldıktan sonra ev sahibinin yokluğundan faydalanarak evi soydular’ (Milliyet, 8 Eylül 1973), ‘Çeşitli şehirlerden Ankara’ya gelen ve aralarında Hacıhüsrev’in namlı cepcilerinden olan… ‘da*

bulunduğu sekiz kişilik sabıkalı yankesicilik şebekesi maç esnasında iş üzerindeyken polis tarafından suçüstü yakalandı.' (Adalet, 11 Haziran 1973)

Bu dönemde suçun henüz genetik yapıyla ilişkilendirilmediği görülmektedir.'*Yalova'da soymadık yer bırakmayan hırsız ağabeyinin ihbarı üzerine yakalandı.' (Adalet, 31 Ocak 1973)* Ağabeyinin ihbarı üzerine hırsızın yakalanması, günümüzde ifade edildiği gibi ailesi de kendisi gibidir, hırsızdır suçlamalarının henüz yapılmadığını göstermektedir.

6.1.2. Sokak Çocukları Haberleri

Bu dönemde yoksulluk söyleminin değişime uğramadığı, yoksul çocukların suçlu, yıkıcı ötekiye, henüz dönüşmediği görülmektedir. Zengin aile çocuklarının daha çok suç işlediği haberi *'Suç işleyen çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, zengin aile çocukları daha çok suç işliyor.' (Adalet, 4 Temmuz 1975)* suçun yalnızca yoksula ait bir olgu olmadığının, günümüzde bu noktada bir kırılma yaşandığının göstergesi durumundadır.

Suç nedenleri olarak ise ikinci dönemin aksine, çocukların doğuştan getirdikleri saldırganlık ve şiddet eğilimi, ruh sağlığı ve kişilik bozukluğu gibi özellikler yerine sosyal ve ekonomik nedenler gösterilip, çocukların eğitimle suçtan kurtulabileceklerinin haberlerde dile getirildiği görülmektedir. *'Korunmaya muhtaç çocuklar, aileleri tarafından terkedilmiş ya da dilenciliğe vb işlere itilmişlerdir. Özellikle büyük kentlerde son zamanlarda hızlanan kentleşme ile yaşanan bu sorun toplumsal değerler sistemini ilgilendiren sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yönleri*

olan olan genel bir sorundur. Bu çocukları eğitimle suçtan korumak mümkündür.' (Milliyet, 10 Haziran 1973) Günümüzde ise bu çocukların eğitimle bile suçtan kurtulamayacakları söylenirken, medya da yer alan haberler toplumsal paranoyaları harekete geçirerek, bu çocukları asalım da kurtulalım, Yassıadaya gönderelim noktasına gelmiştir. Zaten bu çocukların birinci dönemde henüz korunmaya muhtaç oldukları algısının devam ettiği görülmektedir. *'Babası ölen Ahmet, on dört yaşında okulu bırakmış ve iş bulamadığı için arkadaşlarına uyarak hırsızlığa başlamıştır' (Adalet, 20 Haziran 1973)* Bu haber de suç işleyen çocukları toplumsal koşullardan yalıtılmadığı görülmektedir. Çocukların doğuştan sahip oldukları kişilik özellikleri nedeniyle değil, iş bulamadığı için suça itildiği yaklaşımı söz konusudur.

6.1.3. Gecekondu Haberleri

Bu dönemde, gecekondular yoksullar tarafından yapılan ve kullanım değeri olan barınaklar olarak algılandıkları için gecekondularda yaşayan yoksulların yaşadığı zorluk ve mahrumiyet günümüzün aksine medyada haber konusu olabilmektedir. *'Gecekondusu yıkılan işçi dört çocuğu ile açıkta kaldı. Yıllardır tapu alacağı umuduyla bekleyenler birkaç saat içinde evlerinin yerle bir edildiğini seyretmek zorunda kaldılar.' (Adalet, 6 Temmuz, 1975), 'Parça parça kestikleri hamurun üzerine sana yağı sürüp sobanın sacında kızartarak yiyorlar. İki yaşındaki bebek ise makarna şeklinde gayrı muntazam kesilmiş kalın yufkaları yiyor. İç içe iki çok küçük odanın yer aldığı evin bütün eşyası eski bir şilte, yarısı gitmiş bir yorgan ve üst üste denk edilmiş bir yatak…' (Adalet, 23 Ocak 1975)*

Gecekonduların sadece yoksullukla imlendiği bu dönemde onlara karşı günümüzde var olmaya başlayan hınç, öfke ve tahammülsüzlükten uzak merhametli bir yaklaşımın sergilendiği görülmektedir. *'Kış geldi mi dert çoğalır nerede iş, ne yenecek şaşırılır. Gaz sobası da ancak bey gelince yakılır. Genç kızlığından beri sıkıntı çekmiş, hala da çeken yüzü hiç gülmemiş bahtsız kişilerden…' (Adalet, 5 Aralık 1973)* Yoksulluk nedenleri toplumsal koşullardan yalıtılmaya başlanmamıştır. Ve yoksulluğun kişisel becerisizliklerden kaynaklandığı, bu nedenle de hak edildiği düşüncesine haberlerde rastlanmamaktadır.

6.2. İkinci Dönem: 2001'den Günümüze

Bu bölümde sırayla 'kapkaç', 'tinerci çocuk' ve 'varoş' kavramlarının eklemlendiği söylemler, açıkladığı toplumsal olgular, meşru kıldığı inanış söylem ve davranışlar araştırma kapsamında yer alan *Hürriyet, Sabah, Milliyet* ve *Zaman* gazetelerinde yayınlanan haberlerden örnekler verilerek değerlendirilmiştir.

6.2.1. Kapkaç Haberleri

Kapkaç, bir çocuk suçu olarak algılanmaktadır.

Kapkaç her şeyden önce bir çocuk suçu, bir çocuk çetesi suçu olarak algılanmaktadır. Çoğu zaman bu suçun doğudan göç etmiş çocuklar tarafından yapıldığı vurgulanmaktadır. *'Her yıl Mayıs ayından itibaren başta Diyarbakır olmak üzere çevre illerden çocuklar kapkaç yapmak için büyük şehirlere geliyor. Büyük kentlere kapkaççı göçü veren Diyarbakır'da kapkaç olağan karşılanıyor.' (9 Nisan 2005, Sabah)* Bu haberlerin hiçbirinde çocukların neden kapkaç yaptığına dair bir bilgiye

rastlanmamaktadır. Sözcük seçimine dikkat ettiğimizde seçilen sözcüklerin *(‘aç’, ‘kültürsüz’, ‘Güneydoğu illerinden getirilen’)* tahayyül edilmiş bir grubun somutlaştırılması olarak kullanıldığı görülmektedir. Farklı toplumsal ve ekonomik sınıfların birbirine tahammülsüzlüğü, diğerinin hayatına meraksızlılığı sonucunda Yalçın Bayer, suç işleyen çocukların hikayelerini hiç sorgulamadan, büyük olasılıkla merak da etmeden onlarla birlikte yaşamadan duyduğu rahatsızlıkla katil olmaktan endişe edebilmektedir. *‘Aç ve kültürsüz çocuklar için en verimli saha hırsızlık. Birisini vurup katil olurum diye korkuyorum.’ (Yalçın Bayer, Hürriyet, 6 Mart 2002)* Bu noktada Bayer’in temel korku ve kaygısının yine sadece kendine yönelik olduğu görülmesi endişe vericidir. Çocukların ölümü karşısında Bayer’in tek çekincesi, onların yaşam haklarını ve hayatlarını yok sayarak katil olma korkusudur. Burada aynı zamanda Bayer’in, örtük bir biçimde kapkaça uğrayanlara, suçlunun cezalandırılması aşamasında hukuk dışı bir yolu da önerdiğini söyleyebiliriz.

Topluma hukuk sisteminin, kapkaç suçunu işleyenleri koruduğu algısı hakim kılınmaktadır.

Olayların medyaya nasıl yansıdığına baktığımızda seçilen sözcüklerden hareketle *(‘giderek cüretini artıran hırsız’, ‘ceza alma duygusu kaybolmuş kapkaççı çocuklar’, ‘pervazsız’)* medyanın seçme kurgulama, tasarlama gibi faaliyetleri sonucunda nasıl bir toplumsal gerçeklikle çevrili olduğumuza dair bilgi ve algılarımızı inşa ettiğini hiç kuşkusuz rahatlıkla görebiliriz.

Haberler, okura ceza ehliyeti olmayan 18 yaşın altındaki çocukların yakalandıktan hemen sonra serbest bırakılıp tekrar bu eylemi sürdürdükleri, bu işi meslek

edindikleri ve kolay para kazanmayı alışkanlık haline getirdikleri bilgisini vermektedir. *‘18 yaşın altındakiler suça bir kez bulaşınca kolay kolay bundan kopamıyor, çünkü bir alışan bir daha bırakamıyor. Nasıl bıraksın, caydırıcı bir durum yok, ceza yok ama gelen iyi para var.’ (Sabah, 28 Mart 2005)* Böylelikle onları koruyan bir hukuk sisteminin varlığının altı çizilerek suç işleyen çocukların yaşadıkları baskı, dışlanma, yoksulluk söz konusu dahi edilmeden, ayrıcalıklandırıldıkları masum insanların canı, malı pahasına onların korunduğu vurgulanmaktadır. *‘Yaşınız 18’den küçükse para kazanmanız kolay… Önünüze gelen çantayı çalmayı deneyin. Alıp götürürseniz zaten mesele yok. Çalarken yakalandınız mı ilk fırsatta çantayı atıp, içindekileri bir başkasına devredeceksiniz… Peşinize düşerler ya da polis sizi yakalarsa, paraları üzerinizde bulup almasın ondan sonra korkmayın. Yakalansanız bile sizi karakola götürüp, karnınızı doyururlar. Savcılığa sevk edilirsiniz. Orada da iki nasihat.. Hadi serbest… Doğru yeni bir çantanın peşine… Böyle hukuk olur mu’ (Yalçın Gür, Sabah, 19 Ocak 2002)* Yaşanan kapkaçın yarattığı mağduriyetin boyutu eleştirelliği artırabilir. Bu nedenle, bir başka ifadeyle de suçun direkt bireye değen yapısı nedeniyle genelde suçlulara gösterilen merhamet, acıma duyguları bu çocuklardan esirgenmektedir. Suç işleyenlere yasalara dayalı olarak talep edilen ya da mahkemeler tarafından verilen cezaların hemen hiçbiri medya tarafından yeterli bulunmamaktadır. *‘Kapkaç bizde serbest, yasal olarak alenen resmen serbest… Hatta teşvik için her şeyi yapıyoruz… İş bulmak, çalışmak gereksiz şeyler.. Kap ve kaç.. Onda dokuz kaçar, onda bir yakalanırsın, oda da geceyi bile nezarette geçirmeden serbest bırakılırsın. Türkiye CMUK diye Allahın belası bir yasa çıkarıp, tüm suçluları korumaya aldı, masum insanların malı, canı pahasına...’ (Hıncal Uluç, Sabah, 21 Aralık 2001)* Medya tarafından haberlerde sıkça

yapılan cezaların yetersizliğine ilişkin vurguların, toplumsal adalet duygusuna da zarar verdiğini toplumda, suçlunun gereken cezaya çarptırılmadığı gibi bir ön kabul ve anlayışın gelişmesine neden olduğunu söyleyebiliriz.

Kapkaç suçu göç olgusu ile ilişkilendirilmektedir.

Kapkaç göç olgusu ile ilişkilendirilmektedir. Haber metinlerindeki sözcük seçimlerine dikkat ettiğimizde (‘köylerinden gelip kentlerin varoşlarına yerleştirilen ailelerin yarınları olmayan çocukları’, ‘kapkaç olaylarını gerçekleştirenlerin büyük kısmı Güneydoğu’dan’) suçluların bir tarafta toplumun esasını oluşturanların ise diğer tarafta kurgulandığını görüyoruz. *‘Son yıllarda dehşet saçan bu kapkaççıların yetiştiği yer Diyarbakır. Diyarbakır kapkaç merkezi oldu.’ (8 Aralık 2004, Sabah*) Ama, bu insanların neden göç ettiğine dair anlatılara haber metinlerinde yer verilmemektedir ve göç mağdurları toplumsal tehlike olarak belleklere yerleştirilmektedir. Büyük şehirlerin güneydoğu ve doğu Anadolu bölgelerinden göç alan kimi mahalleleri (Dolapdere, Sarıgöl, Tarlabaşı) kapkaç merkezleri olarak anılırken, bu bölgelerde yaşayanlar damgalanma, dışlanma, aşağılanma, ikinci sınıf vatandaşlık gibi sembolik şiddetin çeşitli biçimlerine maruz kalıp, emniyet güçleri tarafından sürekli denetim altında tutulmaya çalışılmaktadır. Bu noktada da önemli bir kırılma noktasıyla karşı karşıyayız. Geleneksel olarak sonradan gelenlere atfedilen ‘görgüsüzlük’ yerini artık kaba çizgilerle çizilmiş bir mutlak benzemezlik ve karşıtlığa bırakmıştır. Yoğun göç sonucunda yaşanan hızlı kentleşme, toplumsal kontrolün zayıflaması, yoksulluk ve işsizlik kapkaçı tetikleyen nedenler arasında sayılırken, göç eden yoksul ailelerin yaşadığı hayatlar ve zorluklar hiç anlatılmadan, çocuklarını para kazanmaları için sokağa saldıkları inanışı hakim kılınmaktadır.

‘Kapkaç ve hırsızlık olaylarının en önemli nedeni köylerinden gelip kentlerin varoşlarına yerleştirilen ailelerin yarınları olmayan çocukları. Çocuklarının sayısını bile bilmeyen aileler eğitmek bir yana doyuracak takatleri de kalmayınca onları sokaklara salıverdiler.’ (Ferai Tınç, Hürriyet, 13 Şubat 2005) Kırsal kesimden göç eden, çok çocuklu, anne ve babanın ayrı yaşadığı, ailevi problemleri olan ayrıca kötü ekonomik şartlara sahip ailelerin çocuklarının bu eylemi gerçekleştirdikleri saptamalarıyla sık sık karşılaşıyoruz. Ve böylelikle medyanın gündelik söylemlerle fazlaca sorgulamadan toplumsal gerçekliğin kabul edilmesinde ve bir bilinç düzeyi yaratılmasında ne derece etkili olduğunu görüyoruz.

Kapkaç suçu doğuştan sahip olunan hastalıklı bir ruh ve kişilik yapısıyla ilişkilendirilmektedir.

Yukarıda sıralanan saptamalarla birlikte kapkaççıların aynı zamanda kriminal yaşamı benimsemiş coğrafya ve kültürün bir parçası olduğu, bu eylemin işsizlik, yoksulluk gibi sosyal sorunların dolaylı yansıması olarak görülemeyeceği çünkü işsiz, yoksul, aç olsa da dürüst ve ahlaklı insanların bu eylemi gerçekleştirmediği sıkça vurgulanmaktadır. *‘Türkiye’nin beşte biri dünya standartlarına göre açlık çizgisinin altında bir yaşam sürüyor; yani sürünüyor… Türkiye’de milyonlarca işsiz var… Ama sokaklarda kapkaç yapan toplasanız 100 çapulcu yok… Kaldı ki; suçun mazereti olmaz… Hele işsizlik hiç mazeret sayılmaz…’ (Erdal Bilaller, Sabah, 6 Aralık 2001)* Haberler, doğuştan sahip olunan kişilik ve ruh yapısını suç işleme nedeni olarak göstermektedir. Ayrıca bu çocukların *‘annesi de, babası da kapkaççı’* gibi ifadelerle bu suçun genetik bir eğilimi varmış gibi yansıtılmaktadır. Ve bu çocukların yetişkin olmaları sonucunda çocuk sahibi olarak ikinci neslin oluşumuna, gen bozukluklarına

neden oldukları da iddia edilebilmektedir. (Bkz. Ek- 3) Bu çocukların yaşam koşulları, nasıl bir hikayeleri oldukları, haberlerde hiç yer almadan sadece suça eğilimleri var gibi gösterilmektedir. Böylelikle medya, toplumu tüm bu yaşananların arkasındaki nedenleri görmekten alıkoyarak onların doğuştan suça yatkın olduklarını söyleyerek olayların nedenlerinin sorgulanması engelleyerek ve söz konusu suçları işleyenlerin yoksulları, çaresizlikleri bu yollara mecbur kaldığı gibi mazeretlerin dile getirilemeyeceği sık sık vurgulanmaktadır. *'Hayır kimseler ucuz popülizm yapmasın.. Toplumsal, ekonomik analizlere girişip mazeret aramaya kalkmasın….Efendim ekonomik krizmiş de insanlar son çare soyguna düşüyorlarmış…' (Hıncal Uluç, Sabah, 21 Aralık 2001) 'Meydan tam anlamıyla it ruhlu saldırganlara kaldı. Bu öyle bir ruh ki, hiçbir hiç bir psikolojik, sosyolojik veya maddi sebeple açıklayamazsınız. Efendim çocuklar eğitimsiz, sahipsiz, işsiz, güçsüz oldukları için böyle yapıyorlar diyemezsiniz. Çünkü insan olan bunu yapmaz. Suça meyilli, saldırgan sürüsü tamamen meydanı boş bulduğu için kendilerinde bu cesareti bulabiliyorlar.' (İlker Sarıer, Sabah, 9 Ekim 2005)* Köşe yazarlarının yoksulu aşağılayan ve öteki olarak kuran söylemi *('bu insanları insandan sayılmamalı', 'it ruhlu saldırganlar', 'suça meyilli, saldırgan sürüsü', 'çapulcu', 'Onlar için öldürmek zor değil')* yoksullara sürekli olarak yöneltilen topluma hınç ve öfke duyulmasının, esasında bu suçlamayı yapanlar tarafından yoksullara karşı beslendiğini göstermektedir. Ayrıca bu söylemler, toplumsal parçalanma ve bölünmeyi pekiştirirken, aynı zamanda toplumda korkulara neden olup, ötekine karşı olabilecek her türlü şiddeti örtük bir biçimde sıradanlaştırarak, meşrulaştırmaktadır. Toplumsal ilişkilerin biçimlendirilmesinde yoğun etkileri olan medya metinlerinin yoksulluğun söylemsel biçimlenişini toplumda nasıl inşa ettiği rahatlıkla görülmektedir.

Kapkaç suçu etnik köken ile ilişkilendirilmektedir.

Seçilen haberlerin içerikleri analiz edildiğinde kapkaç çetelerinin doğu ve güneydoğu kaynaklı olduğu, kapkaççıların başta Diyarbakır olmak üzere çeşitli doğu illerinden getirildikleri ve Kürt olduklarının vurgulandığı görülmektedir. *'Doğu ve Güneydoğu'dan göç ederek sokakta yaşamaya başlayan çocukların sayısı çığ gibi büyüyor ve hırsızlık ve gasp olayları onlar arasında yaygınlaşıyor.' (Ferai Tınç, Hürriyet,13 Şubat 2005) 'Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde batı bölgelerine gelen çocuklar uyum sorunu yaşadıkları için suça meyilli oluyorlar' (Zaman, 14 Ekim 2004)* Bu haberlerin bize sürekli, doğudan göç edenlerin tehlikeli gruplar olduğu, onlardan korku duyulması gerektiğini öğütlerken, bir bakıma da onları nesneleştirdiğini söyleyebiliriz. Olayların tarihsel, toplumsal, kültürel ve ekonomik arka planları göz ardı edilerek, önyargılarla etnik bir yargılama yapılarak, etnik köken suç ve suçluluğun merkezi olarak gösterilmektedir. Haberlerin veriliş biçimine dikkat ettiğimizde, doğululuğun kriminalize edildiği ve suç unsuru olarak gösterildiği fark edilmektedir. Türkiye'nin son yıllarda içine sokulduğu etnik gerginlik ortamı dikkate alındığında bu noktanın öneminin daha da artığını söyleyebiliriz. Haberlerin kalıplaşmış bilgilerle, genelleme yapılarak önyargılı bir söylemle, *'Bu çocuk gibi Diyarbakır'da binlerce örnek var. Önce faaliyet alanları Diyarbakır'dı. Onların yeteneklileri ise artık sokaktaki dehşeti büyütmek için İstanbul'a gönderiliyor.' (8 Aralık 2004, Sabah)* verilmesi kamuoyunda doğudan gelen herkesin suçlu olduğu inancının oluşmasına neden olmaktadır. Bu tarz haberlerde yapılan eleştirilerde asıl mahkum edilen, birey olarak o suçu işleyen değil de aynı nitelikleri taşıdığı düşünülen tüm doğulular olmakta, böylelikle olayın öznesi o suçu işleyenden tüm doğululara kaymaktadır. Yani, bir Diyarbakırlının kapkaç yapması adeta bütün

kapkaççıların Diyarbakırlı olacağı şeklinde (*'Bu çocuk gibi Diyarbakır'da binlerce örnek var'*) ırkçı bir genellemenin gerekçesine dönüştürülmektedir. Bu haberlerle kapkaç aracılığıyla doğululuğun da olumsuzlanması söz konusudur.

Kapkaç suçu çetelerle ilişkilendirilmektedir.

Kapkaçın, çeteler aracılığı ile işlenen organize bir suç olduğu, sokakların çeşitli kapkaç çeteleri arasında paylaşıldığı (*'kapkaçın organize bir suç haline geldiği öğrenildi', 'Kapkaç son yıllarda ortaya çıkan bir çete nedeniyle yoğunlaştı')* sıkça dile getirilmektedir. *'Akıl almaz yöntemlerle çalışan bir kapkaç çetesi ortaya çıkarıldı. El-Kaide, Hizbullah gibi hücre evi sistemiyle örgütlenen çete, çocuklara suç eğitimi veriyor.' (Sabah, 19 Aralık 2005)* Kapkaç çetelerinin ekonomik varlıklarını sürdürmek, işledikleri suçu en az maliyetle geçiştirmek için çocukları kaçırarak, kiralayarak kullandıkları haberlerde vurgulanmaktadır. Haberlerde sembol kişiler kullanılarak, habere konu olan olaylar sadece belirli bireylerin eylemleriymiş gibi sunulmaktadır. Bu durumda medya suçu kişiselleştirmiş, suça karşı kullanılacak şiddeti de meşrulaştırmış olmaktadır. Fırat Delibaş, Rıfat Erdem örneklerinde olduğu gibi. *'Fırat Delibaş'ın çetesine yapılan operasyonla kapkaçın organize bir suç haline geldiği öğrenildi.' (Hürriyet, 12 Mayıs 2005) 'Fırat Delibaş küçük çocukları kullanarak kapkaç çetesi terör örgütleri gibi işliyor. ' (Hürriyet, 13 Mart 2005)*

Haberlerde kişisel ve toplumsal boyutta yaşantı biçimlerinin değişime uğradığı söylenmektedir. *'Sokakları adeta teslim alan insanları evlerine mahkum eden kapkaç ve sokak çeteleri..' (Sabah, 12 Şubat 2001)* Bu durum toplumsal gerçekliğin

abartılarak verildiğini göstermektedir. Sanki araştırma yapılarak insanların evlerine mahkum olduklarının tespit edildiği izlenimi yaratılmaktadır.

Haberlerde sıkça rastlanan çete liderlerinin kapkaç eylemlerini planlayan beyin oldukları (*'Fırat Delibaş küçük çocukları kullanarak kapkaç çetesi terör örgütleri gibi işliyor')* çocukların ise beynin yönlendirdiği beden işlevini yerine getirdikleri vurgusu kapkaçın çeteler aracılığıyla organize işlenen bir suç olduğu görüşünün göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca kamu otoriteleri ve kanaat önderlerinin bu yönde sıkça açıklamalar yapmaktadır.*'Adalet Bakanı Cemil Çiçek: kapkaç olaylarının ardında örgüt ve çeteleri vardır, bu organize bir suçtur.' (Hürriyet, 20 Aralık 2004)*

Kapkaç suçu terör olarak adlandırılmaktadır.

İkinci dönem haberlerde, kapkaçın sıklıkla bir "terör" suçu olarak tanımlandığını görüyoruz. Bu dilsel yer değiştirmeyi, dilsel izolasyon olarak tanımlayabiliriz. Tıpkı mekansal bir izolasyonla sorunun, kentin diğer yerlerini steril bırakacak bir şekilde belli bir mekana tıkılması gibi burada da aynı sorun sınırları ve tanımları belli bir dilsel bölgeye 'terör' bölgesine tıkılmaktadır.

Toplumda kapkaç çetelerinin terör örgütleri gibi çalıştığı, kapkaç terörünün 12 eylül öncesindeki silahlı terörle yarıştığı, o zaman cana kastedenlerin şimdi mala kastettiği söylemi gittikçe abartılı bir hal almaktadır. *'İstanbul yaşanabilir bir kent olma özelliğini kapkaççı ve gaspçı terörü yüzünden her gün biraz daha kaybediyor, tükeniyor.. Hemen her gün onlarca kapkaç ve gasp olayı yaşanıyor. Kadınlar*

kapkaççı teröründen sokağa çıkmaya bile korkuyor. Çıkan yanıyor.' (Sabah, 12 Şubat, 2001) ' Yeni bir terör dalgası şehri silip süpürüyor. Bu dalga o kadar güçlü ki artık insanlar canından oluyor. Ayda en az on bin aracı soyulduğu, gencecik evlatlarımızın kapkaççıların hedefi haline gelip canından olduğu, soyulmadık evin ve işyerinin kalmadığı, gencecik subayların ve polislerin sokak ortasında bıçaklandığı bir şehirde asayişten söz edilebilir mi?' (Tamer Heper, 8 Ocak 2005, Milliyet) Oysa nüfus artış oranları dikkate alındığında mala karşı işlenen suçlarda meydana gelen inişlerin ve hafif yükselişlerin nüfus artışına koşut olduğu görülmektedir. (Bkz. Ek-1, Ek-2) Burada Tamer Heper'in *'soyulmadık ev kalmadı'* derken ki anlatımı öylesine net ki sanki araştırma yapmış. Ertuğrul Özkök ise daha da ileri giderek *'Bu şehirlerin sokaklarını asker sayesinde sağcı, solcu eşkıyanın elinden kurtardık. Şimdi hırsızın, uğursuzun eline bıraktık'. (Hürriyet, 6 Şubat 2005)'12 Eylül öncesinde insanlar sokaktaki terörden ne kadar bezmişse bugün büyük şehir insanları hırsızlık ve kapkaçtan o kadar bezmiş durumda.' (Hürriyet, 10 Şubat 2005)* günümüzde yaşanan olayları 12 eylül döneminde yaşananlarla bir tutabilmektedir.

Kapkaç suçunu önlenmek için polisiye tedbirlerle çözüm aranmaktadır.

Bu olayların polisiye önlemlerle çözülebileceği vurgusu, sık sık alınan polisiye önlemlerin dile getirilmesi yaşanan bu sürecin sadece polisiye bir olay gibi sunulup toplumsal, ekonomik nedenlerin gözlerden saklanmasına neden olmaktadır. Toplumda ve görüşme yapılan Emniyet teşkilatı görevlilerinde, devletin vatandaşını ve polisini değil de suçluyu koruduğu algısının hakim olduğu görülmektedir. Emniyet teşkilatı görevlileri, sık sık yakaladıkları kişilerin kısa sürede (kendileri henüz savcılıktaki yasal işlemleri tamamlamadan) serbest bırakıldıklarını yani

yasalar karşısında çaresiz olduklarını dile getirmektedirler. Emniyet teşkilatının güvenlikle ilgili birimlerinin teknik ve fiziki kapasitesinin artırılarak polisiye önlemlerin yoğunlaştırılması, sokakta güvenlik önlemlerinin artırılması, hırsızlık olaylarının çok yaşandığı bölgelerin kapalı devre kamera sistemleriyle izlenmesi gerekliliği sıkça vurgulanmaktadır. Böylelikle sorun varolan toplumsal bağlamından koparılarak, ekonomik ve toplumsal kaynaklı suçlara salt asayiş sorunu olarak çözüm aranmaktadır. '*Koyun bakalım sokaklara caddeler devriye gezen iki polisi, bunlara bellerinde silah, ellerinde copları ile olaylara anında müdahale imkanı tanıyın, bakın bakalım sokaklarda cirit atmakta olan it ruhlular ne yapacaklar? Bana göre suça meyilli, saldırgan sürüsü tamamen meydanı boş bulduğu için kendilerinde bu cesareti bulabiliyorlar. (İlker Sarıer, Sabah, 9 Ekim 2005)*

Kapkaç suçuyla ilgili haberler verilirken klişeler çokça kullanılmaktadır.

Haberlerde *'kapkaç dehşeti' (Hürriyet, 5 Kasım 2004), 'üç perdelik inanılmaz kapkaç oyunu' (Hürriyet, 21 Nisan 20005), 'kapkaç teröristleri', (Hürriyet Ankara, 6 Mart 2005), 'kapkaç canavarı', 'kapkaç vahşeti', 'suç makinası' (Sabah, 7 Mayıs 2004), 'korku vagonu' (Sabah, 8 Kasım 2004), 'kapkaç terörü' (Sabah, 8 Kasım 2004)* gibi toplumu panik ve endişeye sevk edici klişeler çokça kullanılmaktadır. Benzeri ifadelerle oluşturulan haberlerin artan yoğunluğuna baktığımızda günümüzde toplumsal alanda yaşananların ipuçlarını vermektedir.

Kullanılan tüm bu kelimelerin belirli bir seçilmişliği olduğunu, şiddeti çağrıştırdığını ve okurun kafasında bir kurgu oluşturmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Öncelikle bu klişeler toplumda suç fobisi oluşmasına neden olmaktadır. Asayiş Şube Müdürü Esat

Aktaş, Ankara'da bir kişinin dışarıda geçirdiği bir günde kapkaça uğrama ihtimalinin trilyonda bir olduğunu oysa bu klişelerin yer aldığı haberlere sıkça maruz kalan bireylerde, dışarıda her an kapkaça uğrayabileceği endişesinin oluştuğu ve bunun zamanla bireylerde reflekse dönen tepkilere neden olduğu gözlenmektedir. (çantayı çapraz asmak, yolda yürürken sürekli arkayı kollamak vb.)

6.2.2. Tinerci Çocuk Haberleri

Tinerci çocukların doğuştan suça yatkın oldukları vurgulanmaktadır.

Günümüzde yaşadığımız dünya ile ilgili temel bilgi kaynağımız olan medya, güvensiz bir dünyada yaşadığımıza dair güçlü bir algı oluşturmaktadır. Gerçeğe dair bilgiler sunan haberler, tinerci çocukları toplumsal bir tehdit unsuru olarak göstermektedir. Tüm bu, çocukların potansiyel ya da fiili suçlu olarak temsil edildiği haberlerle okurun kafasında bir gerçeklik kurgusu oluşturulmaya çalışılmakta, okur da haberi bu verilmişliğiyle okumaktadır. Böylece haberin veriliş biçimiyle okurda bir imaj (korkulan, görüldüğü yerde kaçılması gereken) oluşturulmaktadır. Ve oluşturulan bu imaj kamuoyuna yerleştirilmektedir. Haberler, çocukların gönüllü olarak suç işledikleri, doğuştan suça yatkın oldukları, iyilik ve kötülüğün de doğuştan verili olduğu üzerine kurulmaktadır. Çocukların muhtaç oldukları için değil doğuştan sahip oldukları saldırganlık gibi bir takım özellikleri nedeniyle çoğu zaman sebepsiz *'Para verdi yine bıçakladılar, bununla tiner almayın yemek yiyin deyince yedi yerinden bıçaklandı' (Hürriyet, 29 Mayıs 2003)* suç işlediklerini vurgulanmaktadır. Böylelikle suç bir psikolojik bozukluk sorununa indirgenerek, suçun toplumsal ekonomik nedenleri göz ardı edilmektedir. Hiçbir haber metninde suçun toplumsal nedenleri yer almamaktadır. Haber metinlerindeki sözcük seçimine

dikkat ettiğimizde şiddeti somutlaştıracak (‘saldırı’, ‘saldırgan’, ‘dehşet’) gibi sözcüklerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. *‘Giderek saldırganlaşan ve çocukluktan çıkıp adamlığa doğru geçen tinerciler dehşet saçıyorlar.’ (Fatih Altaylı, Hürriyet, 12 Ağustos 2003), ‘Tinerciler, insanlardan sonra hayvanlara da saldırmaya başladı, sokakta başıboş dolaşan bir köpeğin ağzını bıçakla kestiler, bunu yapanların ruh sağlığından şüphe ediyoruz.’* (Hürriyet, 7 Aralık 2005), *‘Tineci denilen sokak çocukları için öldürmek zor değil, bir sigara için veya bir cep telefonu için veya üç- beş milyon lira için…’ (Tamer Heper, Milliyet, 18 Eylül 2003)* Bu keskin ötekileştirme ile suç işleyen çocukların sadece işledikleri suç kapsamında algılanmaları sağlanmaktadır.

Asayiş Şube Müdürü Esat Aktaş, tinerci çocukların suça bulaşmadıklarını, kapkaç olaylarıyla da hiçbir ilgilerinin olmadığını ve zaten bu çocukların giysi ihtiyaçlarını çöpten karşıladıkları, karınlarını en fazla bir ekmekle doyurdukları, sokaklarda da barındıkları için günlük ihtiyacının bir milyondan öteye gitmediğini söyleyerek aslında bu çocukların tek isteklerinin kimse tarafından rahatsız edilmeden yaşamak olduğunu ama medyanın yaptığı haberlerle bu çocukları hedef gösterdiğini, ve aynı zamanda onlara da suç işlemek için de yol gösterdiğini belirtmektedir.

Tinerci çocukların aileleri suçlanmaktadır.

Çocukların içinde bulundukları durumdan aileleri sorumlu tutulurken; psikolojik bozukluk, toplumsal yaşamdaki yerin sorunlu olması diğer suç nedenleri olarak gösterilmektedir. Ancak aile yapısının, toplumsal yaşamdaki statünün neden sorunlu olduğuna ve psikolojik bozukluğun nedenlerine dair bilgilere hiçbir haberde

rastlanmamaktadır. Böylelikle yine bilinçli bir şekilde, suçun toplumsal ve ekonomik nedenleri göz ardı edilirken, sorunlu aile yapısı ve doğuştan getirilen birtakım özelliklerin suça neden olduğu kurgusu doğrulamaktadır. *'Sokakları mesken tutan Deli M. Lakaplı tinerci çocuğun da diğerleri gibi aile kurbanı…' (Sabah, 9 Mayıs 2003), 'Çocuğun eğitimi ve gelişimi için ilk görev aileye verilmiştir. Ancak bizde aileler bolca çocuk yapar, sokağa salar, cezasını toplum çeker…' (Tamer Heper, Milliyet, 18 Eylül 2003), '15 çocuk doğurup, sokağa salıverip hırsız, kapkaççı, tinerci sayısında patlama yapan…' (Fatih Altaylı, Hürriyet, 10 Aralık 2002)*

'Öbür çocuklardan farklı değildi, annesi de hapçılıktan hastanedeydi.' (Hürriyet, 5 Ocak 2002) gibi ifadelerle de suç genetik bir yatkınlıktan kaynaklanıyormuş gibi gösterilmektedir. Böylelikle suç, suç işleyen kişinin aile yapısına ve özelliklerine indirgenerek, toplumsal ortamından yalıtılır. Ve toplum suçlarla ilgili kendi sorumluluğunu ve payını suçu bireyselleştirerek, haberlere konu olanlara ve onların ailelerine kolaylıkla devreder.

Haberlerin veriliş biçimi ile sınıfsal ayrımcılık ve ötekileştirme yapılmaktadır.

Haberlerin sunumuna dikkat ettiğimizde, toplumda 'biz' ve 'onlar' ('*Kafaları kazınmış, üstleri başları perişan sokak serserileri' , 'vicdani duyguları, hiçbir değer yargısı olmayan', 'aşağılık yaratıklar',' tinerci denilen sokak çocukları', 'iğrençler, pislikler')* olarak iki ayrı kesimin yaratıldığını ('onları' yani ötekini 'biz'den farklı olarak konumladığını) ve onların tehlikeli addedildiğini, her türlü zulme müstahak ötekiler olarak resmedildiğini görüyoruz. *'Kafaları kazınmış, üstleri başları perişan sokak serserileri…' (Hürriyet, 12 Mayıs 2002), 'Vicdani duyguları, hiçbir değer*

yargısı olmayan, suç işlememek kötü bir şey yapmamak için ahlaki değeri olmayan…' (Balçiçek Pamir, Sabah, 3 Ekim 2005) Haberlerde suçlunun temsilinde yapılan bu aşırılıklar ve saldırgan anlatım, toplumsal koşullar üzerinde kamuflaj görevi yaparken, yoksullar üzerinde de tek taraflı bir güç uygulanmasına neden olmaktadır. Suçluların bu şekilde tanımlanması suçu bireyselleştirerek, suçlunun kişisel yapısına indirgemektedir. Böylelikle tüm sorumluluk sadece suçu işleyene aitmiş gibi sunulmaktadır. Aynı zamanda bu tarz haberlerin toplumsal parçalanmışlığı ve bölünmüşlüğü artırarak, farklı ekonomik sınıflar arasındaki şiddeti tahrik ve teşvik ettiğini, toplumsal yardımlaşma mekanizmalarının gelişmesini engellediğini söyleyebiliriz. *'Bütün Türkiye bu dört çocuğa aşağılık yaratıklar etiketini vurdu. Hepimizin tepkisi ilk anda asalım bunları oldu…Gerçekten iğrençtiler.. Pisliktiler…' (Necati Doğru, Sabah, 18 Ekim 1998)* Necati Doğru, aşağılık yaratıklar olarak tanımladıkları çocuklara yönelik tepkisini onların yok olmasını, yok edilmesini isteyerek bu çocukları hiç tereddütsüz asıp kurtulma raddesine vardırarak, bireysel tepkisini de tüm Türkiye üzerinden rahatlıkla genelleyebilmektedir. Doğru, toplumda zaten yok sayılan bu kesimin yok edilmesinde de hiçbir sakınca görmemektedir.

Haberlerde suç ve suçlu çocuklar kategorize edilmektedir. *'Kendini hiçbir sosyal ve kültürel değerler kümesine ait hissetmeyen, işsiz, kuralsız, toplumsal hayatın değerlerine karşı tepkili suça ve şiddete son derece yatkın bir kesim' (Tuğba Akyol, Milliyet, 2 Aralık 2004), 'Bunların elinde bıçak mıçak olabiliyor. Bunlar tek başına işe çıkmıyor, yanlarında bir arkadaşları oluyor.' (Tuğba Akyol, Milliyet, 2 Aralık 2004)* Haberlerin kategorize edici dili suçu ve suçluyu tanımlama biçimi, bu

çocuklara yönelik bakışımızı ve toplumsal ve bireysel hak algılayışımızı etkilemektedir.

Çocukların uyuşturucu madde kullandıklarına yapılan vurgu, *'Üstü başı perişan, gözleri baygın bakan 13 yaşın altında, elinde bir avuç paçavra, koklaya koklaya dilenen bir ordunun mensubu' (Milliyet, 13 Ekim 2003)* toplumdan daha çok dışlanmalarına neden olmaktadır.

Suç işleyenleri koruyan bir hukuk sisteminin varlığından şikayet edilmektedir.
18 yaşın altındaki çocukların yakalandıktan hemen sonra serbest bırakılıyor olmaları, onları koruyan bir hukuk sisteminin varlığının sıkça dile getirilmesine ve suç işleyen çocukların yaşadıkları baskı, dışlanma ve yoksulluğun söz konusu dahi olmamasına, zor olan yaşam koşullarının gözlerden saklanmasına neden olmaktadır. Bir de bu suçun da tıpkı kapkaç gibi direkt bireye değen yapısı nedeniyle genelde suçlulara gösterilen merhamet ve acıma gibi duygular bu çocuklardan esirgenmektedir.

Haberlerde neredeyse mekanikleşmiş bir biçimde cezaların yetersizliği dile getirilmektedir. *'Adam tinerci neredeyse adam öldürüyor, polisin eli kolu bağlı. Adam hırsız, adam kapkaççı, adam huzuru bozuyor adam yasaları çiğniyor ama güvenlik güçleri karşısında bu pislikler daha avantajlı.' (Yalçın Doğan, 23 Mart 2005 Hürriyet), 'Bir hukukçu olarak yakalansalar ne olacak diyorum, uygulama bu konuda çok yetersiz. Ertesi gün sokaklara salınıyorlar' (Tamer Heper, Milliyet, 18 Ekim 2003)* Yargıyla ilgili bu temsiller mevcut olanı eleştirmekten çok yeniden üretmektedir.

Önemli kişilerin görüş ve açıklamalarına haberlerde sıkça yer verilmektedir.

Haberin ikna etme özelliğini artırmak, duyurulan olaya ilişkin inanç oluşturmak amacıyla tanıklara, alıntılara, yorumlara başvurulduğunu, çeşitli kurumların başkanlarının görüşler ve açıklamalarının da bu haberlerin söylemsel yapıları içinde nesnel bilgiler olarak sıkça yer aldığını görüyoruz. *'İstanbul Ticaret Odası Başkanı; bugün İstanbul'da 12 bin tinerci çocuk var, bu çocuklara para vermeyen tehdit ediliyor, sokakta dolaşmak imkansız hale geliyor…' (Hürriyet, 25 Kasım 2003)* Kamu otoriteleri, kanaat önderleri gibi saygın kişilerin fikirlerinin de habere katılması bu haberlerin daha nesnel olarak algılanmasını ve önemsenmesini, etkisinin artırılmasını sağlamaktadır.

Bu çocukları toplum için zararlı oldukları düşüncesiyle, toptan şehirlerin dışına, bizim göremeyeceğimiz yerlere gönderilmesini yani tecrit edilmesini öne sürülebilmektedir. *'Bakırköy Belediye Başkanı Ateş Ünal Erzen, tinerci çocukların Yassıada'ya gönderilerek rehabilite edilmeleri gerekmektedir.' (Sabah, 8 Aralık 2004)* Bu noktada Erzen'in, bu çocukların liberal sistemin bir sonucu olduğunu ıskalayarak, sorunun kaynağı olarak gördüğü çocukları bir adaya kapatmayı çözüm olarak görebilmesi oldukça dikkat çekicidir. Çocuklar gözlerden uzak tutularak, akıllardan da çıkarılıp, sorunların çözülebileceği düşünülmektedir.

Tinerci çocuk haberleri verilirken klişeler çokça kullanılmaktadır.

Haberlerde; *'deli', 'katil' (Hürriyet, 4 Eylül 2001), 'tinerci vahşeti' (Hürriyet, 7 Aralık 2005), 'asalaklar' (Hürriyet 19 Nisan 20002), 'suç makinesi' (Hürriyet 29 Haziran 2003; Zaman 19 Nisan 20003), 'tinerci gençler dehşet saçtı' (Sabah, 3*

Nisan 2003), 'canavar saldırgan', (Sabah, 26 Ekim 2004), 'suç cehennemi' (Milliyet 2 Aralık 2004), gibi klişeler çokça kullanılmaktadır. Kullanılan tüm bu kelimelerin belirli bir seçilmişliği olduğunu ve okurun kafasında bir kurgu oluşturmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Bu kurgunun ise çocukları sebepsiz yere suç işleyen şiddete yatkın kişiler olarak gösterdiği görülmektedir.

6.2.3. Varoş Haberleri

Suç ile mekan arasında bağlantı kurulmaktadır.

Varoş kavramı ile suç ve mekan arasında bağlantı kurulmakta ve bu mekanlar her türlü tehdit ve tehlikenin kaynağı olarak gösterilmektedir. Suça itilen toplum kesimi mutlak öteki olarak varoşa hapsedilmektedir. Ve varoşlar, her türlü şiddetin yer aldığı, toplumla bütünleşme yerine topluma karşı duruşun hakim olduğu gerilim ve çatışma kaynağı (*'Bu bölgeler çok miktarda tetikçi, çete elemanı, uyuşturucu kaçakçısı, kapkaççı üretiyor')* yerler olarak kurgulanmaktadır. Kapkaççıların, tinerci çocukların, çete elemanlarının yaşadığı can ve mal güvenliğini tehdit eden mekanlar olduğuna dair algılar medya aracılığı ile pekiştirilmektedir. *'İstanbul, giderek yoksullaşan varoşlarla kuşatılmış durumda. Bu bölgeler çok miktarda tetikçi, çete elemanı, uyuşturucu kaçakçısı, kapkaççı üretiyor.' (Ergün Babahan, Sabah, 16 Nisan 2004, 'Varoşlarda her türlü suç ve şiddetin kol gezdiği, suç işleyen küçük yaştaki çocukların da buradan geldiği açık..' (Milliyet, 9 Ekim 2005)* Burada yaşayanların toplumun bir parçası olma durumu bu söylemlerle engellenmekte, topluma aidiyet hissi yok edilmektedir. İşlenen bir suçun genelleştirilerek tüm varoşlulara mal edildiğini, bireylerin yaşadıkları yerden dolayı suçlandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Böylelikle bireylerin algı haritalarına varoşun 'suç merkezi''*Şiddeti besleyen varoş*

kültürü' (Mehmet Tezkan, Sabah, 22 Eylül 2006), orada yaşayanlar ise 'potansiyel suçlu' olarak yerleşmektedir. Sonuçta, varoşların modern toplumun engelleyicisi olarak görüldüğü için özellikle olumsuzlandığını söyleyebiliriz.

Yoksulun medyada öznelliğinin olmadığını, onların yaygın ayrımcı nitelikler taşıyan benzer ifadelerle temsil edildiği görülmektedir.*'Omuzu düşük, her an kavgaya hazır, karşısındakine çirkin bakan, varoş kültürü ile yetişmiş insanlar' (Muharrem Sarıkaya, Sabah, 30 Mayıs 2005)*

Varoş, göç olgusu ile ilişkilendirilmektedir.

Varoşlar göçlerle oluşan, kente yeni gelen alt gelir, kültür ve ahlak düzeyinden sınıfların yaşadığı mekanlar olarak imlenmektedir. *'Taşı toprağı altın diye ailelerini toplayıp geliyorlar. Ondan sonra şehre hiç yakışmayan birtakım görüntülerle varoşlarda karşı karşıya kalıyorsunuz.' (28 Mart 2003, Sabah), 'Güneydoğudan göç alan varoşlar, yavaş yavaş şehre iniyor.' (Milliyet, 9 Ekim 2005)* Kente kırsal alanlardan göçle gelenlerin bu bölgelerde yaşadıkları, köylü olmanın getirdiği hayata bakış biçimi gibi birtakım özellikler nedeniyle kaçınılmaz olarak kentte uyum sağlanmada zorluk yaşandığı medyada sıkça dile getirilmektedir. Haber diline, söylemsel stratejiye baktığımız zaman birçok olumsuz öğe (göç, yoksulluk, görgüsüzlük, eğitimsizlik arasında ilişki kurulduğu görülmektedir.

Varoşta yaşayanlar kendilerine yansıtılan bir takım özellikler ile ötekileştirilmektedir.

Varoşta yaşayanlar, kültürsüzlük, zevksizlik, kurnazlık, fırsatçılık, cahillik, kabalık ve bayağılık ile özdeşleştirilerek ötekileştirilmektedir. *'Gecekondu yapmak için seçim zamanını bekleyen varoş uyanıkları' (Oktay Ekşi, Hürriyet, 1 Ağustos 2002)* Onları kodlayan dil yalnızlaşmalarına, dışlanmalarına neden olmaktadır. Böylelikle ekonomik/toplumsal alanlarda yaşanan değişimin neden olduğu kutuplaşma/yoksullaşma süreçleri gözlerden saklanırken, ötekileştirme haklılaştırılmakta, mekansal izolasyonla sorun kentin belirli bölgelerine tıkılarak, geri kalan yerler ve kişiler 'normal' olarak söylemselleştirilmektedir.

Varoşta yaşayanlar eğitimsizlik, görgüsüzlük ve zevksizlikle suçlanmaktadır.

Varoşta yaşayanların kültürel yetersizlikleri (*'görgüsüzlük ve eğitimsizlik sorundur')* ile kent yaşamını bozdukları suçlamaları sık sık dile getirilmektedir. Köylerinde sürdürülen hayatlar göçü mecbur kılmamış gibi eleştirilirler. Çok çocuk yapmaları, yaşadıkları yerlerin ve kendilerinin pis olması sıkça yöneltilen suçlamalardandır. Gündelik yaşam alışkanlıkları, özellikle burada yaşayanların parklarda, sahil kenarlarında özellikle kent yaşamında görünürlüklerini artırdıkları yaz aylarında kentin belirli bölgelerinin herkes tarafından kullanılmasını istemeyen gazeteciler tarafından çokça eleştirilmektedir. Ortak yaşama kültürünü bilmedikleri için kentin yerlilerini rahatsız ettikleri, estetikten yoksun zevk anlayışlarıyla kenti çirkinleştirdikleri şikayetleri medya da sıkça dile getirilmektedir. *'Varoşlardan gelen arabalardan çoluk çocuk bir hayli insan iner, arabaya nasıl sığdıklarına şaşarsınız. Çaydanlıkla demlik küçük bir tüpe yerleştirilir. Her arabadan farklı bir müzik sesi*

yükselir, herkes sesi sonuna kadar açar. Bir süre sonra kokular kokulara, sesler seslere, bağırtılar bağırtılara karışır. Sorun yoksulluk sorunu değildir, sorun görgüsüzlük ve eğitimsizlik sorunudur. ' (Hürriyet, 6 Ağustos 2005)

Köşe yazarları yaşam tarzlarını sürekli eleştirerek toplumda sınıflar arasında var olan kutuplaşmaların artmasına, ilişkilerin zayıflamasına neden olmaktadırlar. Bu eleştirilerin, kentte herkese açık kamusal mekanlar ile ortak yaşam alanlarının yok olurken yoksulların tecrit edildiği mekanların artmasında da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Kentin seçkinlerinin arzularının, onlardan uzakta kendilerine ayrılan mekanlardan dışarı çıkmadan yani görünür olmadan tıpkı 'hayaletler' gibi yaşamayı başarmaları olduğunu ifade edebiliriz. Özetle varlıklarından duyulan rahatsızlığın, onları kültürsüzlükle, zevksizlikle, kent yaşamını bozmakla suçlanarak dile getirildiğini ve böylelikle dışlama sebeplerinin haklılaştırıldığını, yoksulluğun nedenlerinin gizlendiğini söyleyebiliriz.

'Eğri büğrü, sıvasız, bir hizaya dizilmeyi bile becerememiş, üstünde demir filizler uçuşan korkunç binalar. Bulaşık sularının döküldüğü pis sokaklar. Toz toprak içindeki bakkallar, yıllardır silinmemiş vitrinlerdeki yağlı boya, kavisli yazılar. Alüminyum kubbeli camiler. Dünyadaki her normal insanın kulağının tıkamasına yol açacak höykürmeli bir müzik. Ortalığı gürültü terörüne boğan minibüsler. Gerilerine plastik çiçek sokularak vitrinlere asılan, derisi yüzülmüş kuzu gövdeleri. Lağım kokusuna karışan, çiğköfte baharatı. İşte size varoş estetiği.' (Zülfü Livaneli, Sabah, 18 Temmuz 2001) Burada bu sefer de Livaneli tarafından yoksul evlerinin bakımsızlığı dile getiriliyor, ama buna neden olarak da varoşta yaşayanların

parasızlığı ve evlerinin her an yıkılabileceği, yerlerinden olabilecekleri korkusu değil de zevksizlikleri gösteriliyor. Varoşta yaşayanların da herkes gibi bakımlı ve yaşanılabilir evlerde yaşamak isteyebilecekleri ve toplumsal koşullar yine göz ardı edilmektedir.

Varoş topluma karşı bir tehdit olarak gösterilmektedir.

Varoş kenti teslim alma, ele geçirme, tehlike kaynağı gibi ifadelerle tehdit olarak gündeme taşınmaktadır. Kentin caddeleri, parkları, sahilleri, sokakları, alışveriş merkezleri gibi herkese ait olması gereken kamusal mekanları toplumun 'tehlikeli' addedilen bir kısmı için ulaşılamaz kılınmaya çalışılmaktadır. *'Galiba bazıları varoş kültürünün sadece varoşlarda geçerli olduğunu zannediyorlar. Bu kişiler Bağdat Caddesi, Nişantaşı, Etiler benzeri semtlerin varoş kültürü tarafından teslim alındığının ya farkında değiller, ya bu konuda çaresizler… Ancak hepimiz vahim bir gelişmeyi göz ardı ediyoruz. Türkiye kültürel açıdan hızla ve önlenemez yükselişle varoşların istilasına uğramaktadır.' (Cüneyt Ülsever, Hürriyet, 6 Şubat 1998)* Onların yok olması, yok edilmesi istenebilmektedir. Toplumda yaşanan parçalanma, toplumsal kesimler arasındaki gelir adaletsizliğinin nedenlerini araştırmak yerine bu durumun nedenleri gözlerden saklanmakta ve sadece polisiye tedbirler, güvenlik önlemleri konuşulmaktadır.

Varoşta yaşayanlar dış görünüşleri ile de aşağılanmaktadırlar.

Giyinme, aksesuar ve makyajın da tıpkı yeme-içme, konuşma gibi çokça eleştirilen ve açıkça aşağılanan günlük yaşam ritüellerinden olduğu görülmektedir. Böylelikle varoşta yaşayanlar görünüşleriyle de aşağılanmaktadırlar. *'Varoşu en çok ele veren o*

kaba, basit ve ucuz Adidas taklidi' (Ertuğrul Özkök, Hürriyet, 30 Mayıs 2005) Özkök, taklit ayakkabı giyme nedeninin parasızlık olabileceği gerçeğini rahatlıkla göz ardı ederek, '*basit ve ucuz Adidas taklidinin'* varoşu ele verdiğini söylerken, aslında varoşta yaşayanları dış görünümleri nedeniyle aşağılamaktadır. *'Varoş kültürünün bol paçaları, pazardan alınmış spor ayakkabıları, yerleri süpüren elbiseleri, allı güllü fularları salla patı yürüyen ötekiler…' (Milliyet, 29 Mayıs 2005) 'pazardan alınmış spor ayakkabılar, yerleri süpüren elbiseler, allı güllü fularlar'* betimlemelerinin yoğun küçümseme ifadesi içerdiğini kuşkusuz söyleyebiliriz. Varoşta yaşayanlar kendilerine yansıtılan bu özellikler hatta yürüyüşleriyle ('*salla patı yürüyen ötekiler')* bile etiketlenip mekana kapatılmakta ve orada steril bir mesafede tutulmaktadır.

'Sinemalı-kafeli büyük alışveriş merkezlerinde piyasa yapan varoş kızlarını gördünüz mü?...Annelerinden ya da yakın çevrelerinden modern kente uygun giyim kuşam, makyaj ve davranış bilgisi alamayan bu kızlar…Cinselliklerini ev yapımı şekillerle ortaya koyuyor: Bol bulamaçlı makyajlar… Avize gibi küpeler… Dip boyası çoktan gelmiş, röfleli saçlar… Alttan destekli sutyenlerle karpuzlaştırılan memeler… Dar ve kısa tişörtlerle bıngıl bıngıl göbekleri göstermeler… Manikürcü eli değmeden uzatılmış tırnaklara sürülen beyaz ojeler… 10 pont topuk üstünde, vücudu öne verip popoyu çıkartarak sarsak sarsak yürümeler… Balon yapılıp patlatılan cikletler… Abartılı kahkahalar…' (Emre Aköz, Sabah, 2 Haziran 2006) Bu metinde öncelikle Aköz'ün kullandığı tüm sıfatların yoğun bir küçümseme duygusu (' *piyasa yapan varoş kızları, bol bulamaçlı makyajlar, avize gibi küpeler, dip boyası çoktan gelmiş, röfleli saçlar, destekli sutyenlerle karpuzlaştırılan memeler, bıngıl bıngıl göbekleri*

göstermeler, manikürcü eli değmeden uzatılmış tırnaklara sürülen beyaz ojeler, 10 pont topuk üstünde, vücudu öne verip popoyu çıkartarak sarsak sarsak yürümeler, balon yapılıp patlatılan cikletler') içerdiği görülmektedir. Belki de Aköz'ün bu kadar rahatsızlık duymasını, küçümseme içeren sıfatları kullanmasının nedenini *'varoş kızlarıyla'* aynı alışveriş merkezinde olmak zorunda kalması, steril mesafesinin bozulması olarak yorumlayabiliriz. Aköz'ün sıraladığı tüm ayrıntılar başka bir sosyo-ekonomik sınıfa dahil olan bir kız tarafından yapılınca küçümsenmemekte ve eleştiri konusu olmamaktadır. Aköz'ün göz ardı ettiği bir başka nokta ise 'varoş kızlarının' maniküre gidebilecek paralarının yokluğudur.

Genç kızların manken, erkeklerin ise futbolcu olma arzusu onların eğitim düzeyi ve kültürel eksiklikleri ile ilişkilendirilmekte, bu nedenle geleceklerini beden gücü/güzelliği ile aradıkları dile getirilmektedir. *'Liseyi zar zor bitirmiş ama güzel vücudu olan varoş kızı televoleci bir mankeni kendisi için bir model olarak seçebilir. Kazandığı üç beş kuruşu biriktirip estetik ameliyatları olanları biliyoruz.' (Emre Aköz, Sabah, 17 Haziran 2003)* Bu haberde Aköz'ün günümüzde diğer sosyo-ekonomik sınıflara dahil olan kızlardan da manken olmayı hayal edenlerin olmadığından emin olduğu okunuyor. Bu haberler farklı sınıflar arasındaki sosyal anlayışsızlığın, yaşam tarzı farklı olan 'ötekine' karşı önyargı, tahammülsüzlük ve müdahalenin nasıl topluma yerleştiğini de göstermektedir. Kimsenin hikayesini anlatmasına izin vermeden hata bulmaya yönelmiş, hafızasını ötekinin suçları, yanlışları, yetersizlikleri, yaptıkları ve yapamadıkları üzerine kuran bu anlayışın kendine yönelik bir dili de vardır. Hep aynı cümlelerle, toplumsal koşullar göz ardı edilerek öteki en ufak bir çabayla bile de anlaşılmaya çalışılmadan aşağılanmaktadır.

Haberlerin bu şekilde verilişini yoksulluğun ve eşitsizliğin hak edildiğini söylemini yaygınlaştırmaya yönelik bir çaba olarak okuyabiliriz.

6.3. Genel Değerlendirme

Araştırma boyunca şiddet içerikli haberlerin medya için haber değeri taşıdığını ve bunları da popüler bir dil aracılığıyla değer yargıları içeren ifadeler kullanarak verdiğini görmekteyiz. Bu nedenle de toplumda kaygı ve panik yaratan kapkaç ve tinerci haberlerinin her türlüsüne, her gün medyada rastlamak mümkün. İncelediğimiz haberlerin söylemsel stratejisine baktığımız zaman araştırma kavramlarımız arasında ilginç biçimde kurulan eşdeğerlikler göze çarpmaktadır. (tiner kullanan ve varoşlarda yaşayanlar aynı zamanda kapkaç da yapmaktadır) Medyanın kişisel güvenliğimizi kaybettiğimize dair bir söylemi yaygınlaştırırken, bu tür olaylar olsun da yazayım diye bir bekleyiş içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Hatta kimi zaman mizansen haberler yaptığı görülmektedir. *('Para için TV'de kapkaççı oldum', Hürriyet, 10 Kasım, 2004)* Ve bu olayların nedenlerini anlamaktan, araştırmaktan ve anlatmaktan uzak bir tutumla sadece sunulabilecek ve ilgi çekebilecek etkisiyle ilgili. (Kaç kapkaç yaşandı, kapkaç ne kadar arttı, kaç kişi yaralandı, yerde sürüklendi veya öldü, tinerci çocuk kaç bıçak sapladı vb).

Medyada sık sık izlediğimiz ve okuduğumuz haberlerde; 'kapkaç', 'sokak çocukluğu', 'varoş' kavramlarına yapılan vurgu yoksulların ve çoğunlukla da yoksul çocukların suçlu veya suç tehdidi olarak konumlandırılmalarına yönelik bir çabanın varlığına işaret etmektedir. Bu çabayı medyanın toplum üzerinde tahakküm kurmak için bir fobi oluşturmaya çalışmasıyla ilişkilendirebiliriz. Yoksul, suç kategorileri içine yerleştirildiği ölçüde basının ilgisini çekmekte ve medyada görünürlük kazanmaktadır. Medya çocukları 'hırsız çocuklar', 'tinerci çocuklar', 'kapkaççı çocuklar' diye damgalayarak, toplumun ve devletin çocuklara karşı bakışının

değişmesine, onlara tehlike gözüyle bakılma noktasına gelinmesine ve toplumda suç fobisi oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca varoş kavramsallaştırmasının dışlayıcı, aşağılayıcı karekteri orada yaşayanların her türlü şiddeti ve yaşadıklarını hak eden ötekiler olarak resmetmektedir. Bu durum da toplum nezdinde onların yerinden edilmelerini, dışarıda bırakılmalarını meşrulaştırmaktadır.

Haber kurgularının ötekileştirilerek dışarıda bırakılan yoksulu, okurun kafasındaki belli kategorilere yerleştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Haberlerin söylemine dikkat ettiğimizde, neredeyse ırkçı bir üslupla verildiğini, toplumda 'biz' ve 'onlar' diye bir araya gelmeleri imkansız iki ayrı kesimin yaratıldığını ('onları' yani ötekini 'biz'den farklı olarak konumladığını) ve bunlar arasında şiddetin tahrik edildiğini görebiliriz. Yoksulun büyük ölçüde kamusal alan olarak nitelenen yerlerde insanlara şiddet uygulayan (kapkaç yapan, başkasının haklarına tecavüz eden, tiner koklayıp bıçak çeken) yani şiddetin öznesi olarak resmedilmesi, onları üzerinde konuşulması serbest bir nesneye dönüştürmektedir. Ama suç ve şiddetin öznesi olarak kodlanan yoksullun yaşadığı mahrumiyet ve zorluk basında çok az yer bulabilmektedir. Böylelikle suç, okuyucuların yaşamlarından uzak ama ötekilerinin yaşamlarında varolan onlara ait bir olgu gibi sunulmaktadır. Bu süreç sonucunda "yoksulluk" kavramının, toplumsal ortak bilinçaltında bir tehdit olarak giderek daha yerleşik hale geldiğini söyleyebiliriz.

Haberlerin veriliş şekli ise olayların ardında yatan etkenlerin sorgulanmasını engellemektedir. Hiçbir haberde, okuyucuya suçun toplumsal nedenlerini anlatabilecek bir anlatıya rastlanmamaktadır. Karşımıza sürekli üçüncü sayfada

çıkartılan bu haberler ekonomik, toplumsal ve kültürel yönü olmayan polisiye olaylar gibi sunulmakta ve sadece polisiye önlemlerle çözüm aranmaktadır. Sıkça dile getirilen cezalar artırılsın söyleminin arka planında bir intikam duygusu barındırdığını söyleyebiliriz. Medya haberlerde sembol kişiler kullanarak habere konu olan olayları sadece belirli bireylerin eylemleriymiş gibi sunmaktadır. Bunu yaparken de suçu kişiselleştirmiş, ve suça karşı kullanılacak şiddeti de meşrulaştırmış olmaktadır. Kamu otoriteleri, kanaat önderleri gibi saygın kişilerin fikirlerinin de habere katılması bu haberlerin daha nesnel olarak algılanmasını ve önemsenmesini, etkisinin artırılmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, çeşitli kurumların başkanlarının toplumda panik yaratacak görüşleri, açıklamaları da bu haberlerin söylemsel yapıları içinde nesnel bilgi gibi verilmektedir. (tinerci çocukların islah edilmeleri için Yassıadaya gönderilmeleri teklifi, durumun ne boyuta vardığının iyi bir göstergesidir.)

Gazetelerde sıkça yayınlanan istatistikler kapkaç suçunun ne kadar arttığını duyurmaktadır. Oysa Emniyet Müdürlüğü'nde yapılan görüşmede Asayiş Şube Müdürü Esat Aktaş kapkaç suçunda görülen artışın 2003 yılından itibaren işlenen suçların düzenli olarak kayıt altına alınması ile ilişkilendirdiğini belirtmiştir. İstatistikler incelendiğinde de suçların düzenli olarak kayıt altına alınmaya başladığı 2003'ten itibaren arttığı görülmektedir

Ayrıca gazetelerin bireyler üzerindeki dramatik ve duygusal etkiyi artırmak için gerçekliği abartarak verdikleri söz konusu haberlerde popüler imgeleri kullanmaları sadece haber başlıklarında ya da haber metinlerinde değil bu kullanılan görsel

malzemede ortaya çıkmaktadır. Suç amacını aşan bir sonuca ulaştığında yaralanan erkek mağdurların tersine, kadınların yaralı fotoğrafları yerine güzel fotoğrafları kullanılmaktadır. Bu haberlerde güzel kadınların yer aldığı görsel malzemenin yazılı metinden daha çok anlam taşıyıcılığı yaptığını söyleyebiliriz. Mağdurun genç ve güzel oluşu, kaybettiği en önemli şeyin sahip olduğu güzelliği vurgusu yaşadığı olayı dramatize ederek daha çarpıcı kılmaktadır. Çünkü genç ve güzel olmanın daha değerli olduğu kanısı, yitiminin de daha acı ve dramatik olduğu düşüncesine yol açacaktır.

Basına yönelik bu incelemede, ideolojik eğilimlerine göre biçimsel farklılıklar da olsa dört gazetenin de yaygın bir uzlaşı içinde temelde yoksulu aynı özelliklerle betimlediğini onları adeta bir ‘günah keçisi’ ilan ettiklerini söylemek mümkün. Ancak haberlerin kimi zaman incelemeye alınan her gazetede yer almadığı, ya da ele alış biçimlerinin, kullanılan dilin birbirinden farklı olduğu görülmüştür Bu noktada gazetelerin haberlere yer verip vermeme ve ele alış biçimlerinde ideolojik eğilimlerin belirleyici olduğu gözlenmiştir.

İncelemeye dahil edilen gazetelerin ilki olan *Hürriyet* ve araştırmanın sadece ikinci bölümünde yar alan *Sabah*, “Merkez ve demokrat” kitleyi hedef alan liberal eğilimli gazetelerdir. Bu nedenle *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerinde, siyaset haberleri kadar yenidünya düzeni ve piyasa ekonomisinin günlük yaşam tarzına yönelik etkileri de sıklıkla vurgulanmakta ve ulaşılmak istendiği varsayılan refah toplumunu tehdit eden bir sosyal olgu olarak sokak güvenliğimizi kaybettiğimize dair çok sayıda haber yer almaktadır. Bu gazetelerin değer yargıları, popüler ifadeler ve toplumu ikiye bölen ve

kaygı yaratacak dili en çok ve en çarpıcı biçimde kullanıldığını söyleyebiliriz. Hiçbir olay sadece yaşanmışlığıyla haber olarak aktarılmamaktadır. Her habere çokça yorum ve değer yargısı katıldığı görülmektedir. *Vahşi, azılı, acımasız, ürkütücü, saldırgan, korkunç* gibi toplumda korku ve tehdit duygusu uyanmasına neden olacak sıfatlar ve abartılı söylemler sıklıkla kullanılmaktadır.

Milliyet gazetesi ise merkez solda yer alan bir gazete olarak siyaset haberleri daha çok yer alırken, gündelik yaşama ilişkin haberler azınlıkta kalmaktadır. Eğilimine rağmen *Hürriyet* ve *Sabah* gazetelerindeki biçimiyle ve şiddetiyle olmasa da insanlarda korku duygusu uyandıran söylemlerin yer aldığı görülmektedir.

Gazetelerin sonuncusu olan *Zaman* gazetesinin ise (1973- 1976 yılları arasında *Adalet* adıyla yayınlanmıştır) İslami, muhafazakar eğilimi temsil ettiği ve siyasi odaklı bir haber anlayışına sahip olduğunu belirtebiliriz. *Zaman* gazetesi kimi zaman yaygın medyadaki genel eğilime uyup *'kapkaç terörü', 'suç makinası'* gibi sıfatlar kullansa da genel itibariyle aşağıda örneklerde olduğu gibi abartılı nitelemelerden kaçınarak, olayları olduğu gibi nötr bir dille aktarmaktadır.

'Tinerci grubu polis yakaladı. Birçok asayiş hırsızlık gibi olayların zanlısı olan madde bağımlısı dört genç tutuklandı.' (29 Mayıs 2005)

'Hatay'da iki bayanın çantasını çalan kapkaçılar polisin başarılı operasyonu sonucu yakalandı.' (25 Kasım 2005)

Bu nedenle de araştırma kavramlarının yer aldığı haber örneklerinde *Zaman* gazetesinden verilenler çok sınırlı kalmıştır. Dile getirdiğimiz bu farkı somutlamak için aynı haberin (meydana geldiği Kasım 2004 tarihinde Ahmet Hakan Candemir'in ölümüyle sonuçlandığı için günlerce yaygın medyada manşetlere taşınan kapkaç olayı) *Zaman* ve *Hürriyet* gazetelerindeki verilişlerine baktığımızda, haber dili, sözcük seçimi ve söylemin çok farklı olduğu görülmektedir. *Hürriyet* gazetesinde haber *'Dehşeti kim durduracak, bu terörü kim durduracak' başlıklarıyla; 'terör', 'saldırı', 'terörist'* gibi (okurun zaten başında nereye gideceğini, hangi sözcüklerle düşüneceğinin sınırlarını kendisi çizerek) sözcüklerle verilirken, *Zaman* gazetesinde sadece '*Trendeki kapkaç olayında yaralanan Canıdemir'in beyin ölümü gerçekleşti'* başlığıyla ve hiç bir sıfat kullanmadan olduğu gibi verilmiştir.

'Kapkaç terörü bu kez de genç bir üniversite öğrencisini vurdu. Ahmet Hakan Candemir, İstanbul treninde kapkaççıların saldırısına uğradı. Kapkaççı teröristler cep telefonunu çaldıkları genci trenden attılar' (Hürriyet, 5 Kasım 2004)

'Telefonunu gasp etmeye çalışan kapkaççılara karşı koyarken hareket halindeki trenden atılan Üniversite öğrencisi Ahmet Hakan Candemir'in beyin ölümü gerçekleşti.' (Zaman, 5 Kasım 2004)

Birinci dönem haberlerinde yoksulluk söyleminin dönüşümünü somutlayan 'yankesicilik', 'gecekondu', 'sokak çocuğu kavramları incelenmiştir. Ama bu dönemde yankesicilik haberleri az yer aldığı için hırsızlık haberlerinin veriliş biçimine de bakılmıştır. Genel olarak tüm haberlerin günümüzdeki yoksulları

dışarıda bırakan ve toplumda korku ve tehdit duyguları yaratacak abartılı ifadelerden uzak nötr bir dil ile verildiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde gecekondular henüz dışlayıcı karekteri olan varoş söylemine dönüşmemiş, ikinci dönemin aksine gecekonduda yaşamanın zorluklarını anlatan çok sayıda haber yer almaktadır. Ayrıca çocuklarda henüz çocuk olmanın masumiyetinden uzaklaştırılmadan, korunmaya muhtaç çocuklar olarak resmedilmektedir.

Gecekonduya bakışın değişimi birinci ve ikinci dönemde yer alan iki ayrı habere bakıldığında daha iyi görülebilecektir.

'Gecekondusu yıkılan işçi dört çocuğu ile açıkta kaldı. Yıllardır tapu alacağı umuduyla bekleyenler birkaç saat içinde evlerinin yerle bir edildiğini seyretmek zorunda kaldılar.' (Adalet, 6 Temmuz, 1975)

'Gecekonducular bu arazileri zorla aldılar... Hepimizin hakkını gasp ettiler.. Biz şimdi onlara teşekkür eder gibi daire mi vereceğiz. Yaptıkları suç ödüllendirilmiş olmuyor mu?' (Mehmet Tezkan, Sabah, 20 Eylül 2003)

Yukarıda sıralanan örneklerin de gösterdiği gibi haberde okura sunulan her şey belirli bir seçilmişliği göstermektedir. Ve okur haberi bu verilmişliğiyle okumakta, algılamaktadır. Gazetelerin haberleri verirken kullandığı üslup kişisel güvenliğimizi yitirdiğimiz düşüncesini yeniden üretmektedir.

SONUÇ

Yoksulluğa ve yoksullara ilişkin merhamet, acıma gibi kimi duygular doğamızda varken onlara yönelik algılar; aile, okul, dini kurumlar gibi kurumlarca inşa edilmektedir. Medyayı da bu kurumlardan biri olarak değerlendirebiliriz. Medya, ürünleri aracılığıyla bir toplumdaki duygu, düşünce, değer ve tutumları besler ve yayar. Bu nedenle yoksulluk imgelerinin kuruluşunda, pekiştirilerek devamının sağlanmasında ve toplum tarafından benimsenip, içselleştirilmesinde medya önemli bir işleve sahiptir. Ancak medya yoksula/yoksulluğa ilişkin normları toplumsal değer yargılarından bağımsız olarak üretmez. Toplumda var olan bu değerleri basmakalıp imgeler içinde defalarca göstererek pekiştirir. Günümüzde medyanın yoksul aleyhine işleyen bir mekanizma gibi işlev gördüğünü, toplumun algı haritasındaki yoksula dair imgeleri deforme ederek yerine yenilerini koyduğunu söyleyebiliriz.

Tarımın ticarileşmesiyle tarımsal üretimin çözülmesi, kırsal alanlardan kente göçün artması, geleneksel toplumlarda insanlara destek sağlayan ilişki ağlarının ve ortak kontrol mekanizmalarının zayıflamaya başlaması, yeni gelenleri eskisi gibi kent bünyesinde barındırılamaması, kırsal alanda kamufle edilebilen ve bir tür görünmezlik maskesi altında saklanan yoksulluğun kentte görünürleşmesi hep yeni yoksulluğu tanımlayan gelişmelerdir. Bugünkü yoksulluk söyleminin de işte bu yeni yoksulluğun modern toplum düzenini tehdit eden niteliği karşısında oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu söylemi oluşturan, söylemin dönüşüme neden olan esas, korkudur. Yoksulların suçu ve şiddeti artıracağı düşüncesin, onlara karşı korku duyulmasına neden olduğunu, sonrasında da onları beceriksizlikle, tembellikle cahillikle,

hırsızlıkla suçlayan bir söylemi yaygınlaştırdığını böylelikle de toplumsal bir ‘yer gösterme’ yaptığını söyleyebiliriz.

Özellikle liberal gazetelerin yoksulluk haberlerini genellikle ‘kapkaç’, ‘tinerci çocuklar’, ‘varoş’ kavramlarını kullanarak vermesi, kolektif algılara ve değer yargılarına yeni negatif kavramsal eklemeler yapmaktadır. Medyada kullanılan dil, seçilen sözcükler, yoksulluğun hangi kavramlarla nasıl bir çerçevede tartışılacağı konusunda belirleyici olmaktadır. Üretilen ve dolaşıma sokulan bu kavramlar aracılığı ile varılmak istenen refah toplumunu tehdit eden karşıt figür, kavram ve süreçlerin işaretlenmekte olduğu açıktır. Özellikle “varoş” kavramı Türkiye de son kırk yılda hızlanan göç ve kentleşme sürecinin sonucunda ne göç ettiği köy ya da kasabaya, ne de yerleştiği büyük şehre ve de arzulanan refah toplumuna tam uyum sağlayamamış bir sosyokültürel yapıyı tanımlaması bakımından önem kazanmaktadır. Ayrıca bu kavramın toplumsal bilinçaltında ayırma/bölme/uzaklaştırma etkisi yaptığını söyleyebiliriz. ‘Tinerci çocuklar’ ve ‘kapkaç’ kavramlarının medyada sıklıkla ‘varoş’ kavramı ile birlikte kullanılması ise bir anlam bütünlüğü oluşturarak ‘suçlu/terörist’ kimliğini doğrudan ‘varoş’ kavramının alt bileşenleri olan göç olgusu ve gecekondu kültürü ile ilintilendirmektedir. Böylelikle toplumun günlük yaşam algılamasında tıpkı terörün yarattığı şekilde ve eşanlamlı olarak kaygı, içinde yaşanılan topluma güvensizlik ve dehşet duyguları sürekli canlı tutulabilmektedir. Aslında varoş kavramının kente daha önce göç etmiş ve kent yaşamına uyum sağlamış eski göçmenlere unutmak istedikleri geçmişlerini hatırlattığı için de, uzak tutulmak istendiğini ekleyebiliriz.

Toplumsal karşıtlıkların medya aracılığıyla yukarıda belirtildiği şekilde keskinleştirilmesi ve negatif değer yüklenen bu kavramların medyada kullanım sıklığının arttırılması, toplumun tüm tarihsel geçmişi boyunca geleneksel sosyal mekanizmalarla tolere edilebilen yoksulluğu toplumun ortak bilinçaltında "kabullenilemez" bir kavram haline getirmektedir. Bireyin "ben" lik algılamasının karşıtı olan "öteki" algılaması içine kabullenilemez olan yoksulluk kavramının yerleştirilmesinin, zaten 1950'li yıllardan beri topluma belirgin şekilde hakim olan çatışma kültürü ekseninin, "köylü/kentli", "sağcı/solcu", "Türk /diğer etnik kökenler" kutuplaşmasından çıkıp "zengin/yoksul öteki" şeklinde yeni bir biçimlenmesi olduğu görülmektedir.

Böylece toplumun büyük kesiminin, ortak kültürel geçmişinde yüzyıllarca yer almış ve sosyal dokunun korunmasında çok önemli roller oynamış olan farklı gelir düzeyindeki insanların birlikte yaşaması, geleneksel "mahalle aidiyeti" duygusundan uzaklaşılması ve yitirilen empati duygusu giderek belirginleşen bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentleşmenin ileri aşamasını temsil eden güvenlik görevlileriyle korunan modern sitelerin son yıllarda tüm kent merkezlerinde ve hatta büyük ilçe merkezlerinde, tatil beldelerinde artış göstermesi, bu çözülme şeklinde cereyan eden sosyal dönüşümün kanıtı durumundadır. Ayrıca; son yıllarda medyada toplu konut ilanları yerine refah toplumunun gelişmiş yaşam konseptini yani konfor, güvenlik ve tüketim modelini yansıtan modern site reklamlarında büyük artış görülmesi bu düşünceyi destekleyen güncel bir kanıt durumundadır.

Tarihsel süreçler göz önüne alınarak “göç” ve “yoksulluk” birlikte ele alındığında, gittiği her yerde yoksula el uzatmış ve o dönemde dünyanın en gelişmiş sosyal yardımlaşma mekanizması olan vakıf sistemini geliştirmiş bir kültürün günümüz mensupları bu güçten mahrum bırakılmış görüntüsü vermektedir. Geleneksel hoşgörülü yaklaşımın ve geleneksel yardımlaşma ilişkilerinin doksanlı yılların başına dek toplumdaki zengin/yoksul çatışmasını engelleyici bir faktör olduğu görülmektedir.

Buraya kadar ifade edilenlerin ışığında genelde medyanın, özelde ise liberal basının son yıllarda bir “Anti Garibanizm” kampanyası yürüttüğünü ve bu yolla yeni dünya düzeni içinde yer alması istenen yüksek profilli tüketici sayısını arttırmayı hedeflediği söyleyebiliriz. Medya aynı zamanda kişisel güvenliğimizi yitirdiğimize, kentlerin artık yaşanmaz bir hal aldığına dair haberlerle panik yarattığı toplumun ilgisini çekerek, okunurluğunu artırmaya çalışmaktadır. Çünkü kişisel güvenlikle ilgili haberler herkesin ilgisini çekmektedir. Medya bu haberlerle toplumun dışarıdan tehlike gelebileceğine yönelik temel endişelerini, yabancıya karşı korkularını (yoksulu ötelileştirerek/yabancılaştırarak) harekete geçirmektedir.

Bu haberlerin kent insanı üzerinde yarattığı psikolojik baskı; korku, güvensizlik, öfke ve kaygı yaratarak bireylerin yaşam biçimleri üzerinde etkili olmaktadır. Toplumda evinde bile kendini güvende hissetmeyen, her an başına kötü bir şey geleceği düşüncesiyle sokaklarda korku içinde dolaşan, yürürken sürekli arkasını kontrol etme ihtiyacı duyan, insanlara karşı güven duygusunu kaybeden bireylerin varlığı

gözlenmektedir. Artan kişisel güvenlik önlemleri, korumalı siteler, iş yerlerindeki alarmlar, güvenlik sistemlerine yönelik talepler hep bu korkuları somutlamaktadır.

KAYNAKÇA

Altuntaş, B., (2003) Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe.. Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar, İletişimYayınları, İstanbul

Ayata, S., (1989) Toplumsal Çevre Olarak Gecekondu ve Apartman, 42, Toplum ve Bilim, 46/47, 101–127

Ayata, S., (2003) Yeni Orta Sınıf ve Uydu Kent Yaşamı, Kandiyoti, D., ve Saktanber, A., (Der.), Kültür Fragmanları, Metis Yayınları, İstanbul, 37- 57

Bali, R., (2002) Tarz-ı Hayattan Life Style'a, İletişim Yayınları, İstanbul

Bora, T., (2002) Son Yirmi Yıl'ı Ayrıştırmak İçin Notlar, Birikim, 152/153, 55-60

Boratav, K., (1981) Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm, Birikim Yayınları, İstanbul

Boratav, K., (2004) Türkiye'nin İktisat Tarihi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara

Boratav, K., (1995) 1980'li yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm Gerçek Yayınevi, İstanbul

Buğra, A., (2001) Ekonomik Kriz Karşısında Türkiye'nin Geleneksel Refah Rejimi, Toplum ve Bilim, 89, 22–30

Buğra, A., (2000) Devlet Piyasa Karşıtlığının Ötesinde: İhtiyaçlar ve Tüketim Üzerine yazılar, İletişim Yayınları, İstanbul

Buğra, A., ve Keyder, Ç., (2003) Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu

Büker, S., (2003) Film Ateşli Bir Öpüşmeyle Bitmiyor, Kandiyoti, D., ve Saktanber, A., (Der.), Kültür Fragmanları, Metis Yayınları, İstanbul, 159- 183

Çelenk, S., (2005) Televizyon, Temsil ve Kültür, Ütopya Yayınevi, Ankara

Erder, S., (1997) Kentsel Gerilim: Enformal İlişki Ağları Alan Araştırması, um:ag, Ankara

Erder, S., (1996) İstanbul'a Bir Kent Kondu:Ümraniye, İletişim Yayınları, İstanbul

Erder, S., (1999) Kentsel Gelişme ve Kentsel Hareketler: Gecekondu Hareketi, Sivil Toplum için Kent, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yay., İstanbul

Erder, S., (2000) Nerelisin Hemşerim?, Keyder, Ç., (Der) (2000) İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, Çev: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul, 192- 206

Erdoğan, N., (2002) Yok- sanma: Yoksulluk- Maduniyet ve Fark Yaraları, Erdoğan, N., (Der.), Yoksulluk Halleri, Wald yayınları, İstanbul, 33- 65

Erdoğan, N., (2002) Yoksulları Dinlemek, Erdoğan, N., (Der.), Yoksulluk Halleri, Wald yayınları, İstanbul, 9- 19

Erman, T., (1998) Farklılaşan Kırsal Kökenli Cemaat, Değişen Gecekondu: Bir Etnoğrafik Araştırmanın Gösterdikleri, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı1

Ersoy, M., (1985) Göç ve Kentsel Bütünleşme, Türkiye Gelişme ve Araştırmaları Vakfı Yayınları, Ankara

Etöz, Z., (2006) 19.yy Ankarası'nda Mahalleler ve Gündelik Yaşam, Tanıl Bora, Funda Şenol Cantek (Der.), Sanki Viran Ankara, İletişim Yayınları, İstanbul, 11- 43

Göktürk, A., Kaygalak S., (1999) Göç ve Kentleşme, Sosyal Hizmet Sempozyumu, 111-147, Ankara

Gürbilek, N., (1992) Vitrinde Yaşamak, Metis Yayınları, İstanbul

Gürbilek, N., (2001) Kötü Çocuk Türk, Metis Yayınları, İstanbul

Güneş ve Ayata, S., (1991) Gecekonularda Kimlik Sorunu, Dayanışma Örüntüleri ve Hemşehrilik, Toplum ve Bilim, 51/52, 89-102

Işık, O., Pınarcıoğlu, M., (2001) Nöbetleşe Yoksulluk, İletişim Yayınları, İstanbul

İnsel, A., (2001) İki Yoksulluk Tanımı, Toplum ve Bilim, 89, 73-77

Kalaycıoğlu, S., ve Rittesber-Tılıç, H., (2000) Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla baş etme Stratejileri Üzerine, Dikmen, A., (Der.) 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi: Kentleşme Göç ve Yoksulluk, İmaj Yayıncılık, Ankara, 197-246

Kartal, K., (1983) Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentlileşme, Yurt Yayınları, Ankara

Keleş, R., (der) (1984) Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları, Türk Sos. Bilimler Derneği, Ankara

Keyder, Ç., (der) (2000) İstanbul Küresel ile Yerel Arasında, Çev: Sungur Savran, Metis Yayınları, İstanbul

Keyder, Ç., (1989) Kriz ve İşçi Sınıfı, Birikim Yayınları, 2,13–18

Kıray, M., (1998) Kentleşme Yazıları, Bağlam Yayınları, İstanbul

Kıray, M., (1999) Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme, Bağlam Yayınları, İstanbul

Kongar, E., (1982) Kentleşen Gecekondular ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu, Kentsel Bütünleşme, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yayınlar, Ankara

Kümbetoğlu, B., (1996) Gecekonduda Kadın ve Yaşam Alanları, Emine Komut (Der), TMMOB Mimarlar Odası, Ankara

Laçiner, Ö., (2002) Son Söz Yerine: Bir Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak, Erdoğan N., (Der.), Yoksulluk Halleri, Wald yayınları, İstanbul, 206-213

Maktav, H., (2001) Türk Sinemasında Yoksulluk ve Yoksul Kahramanlar, Toplum ve Bilim, 89, 161–189

Mardin, Ş., (1990) Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk, Türkiye'de Toplum ve Siyaset, İletişim Yayınları, İstanbul

Mutlu, Erol., (1992) Televizyon, Çocuk ve Şiddet, İletişim Fakültesi Dergisi

Ocak, E., (2002) Yoksulun Evi, Erdoğan, N., (Der.), Yoksulluk Halleri, Wald yayınları, İstanbul, 89- 116

Ortaylı, İ., (2001) Osmanlı Toplumunda Aile, Pan Yayınları, İstanbul

Özbek, N., (2002) Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet, Toplum ve Bilim, 92, 7-33

Özbek, M., (1998) Mekansal ve Kültürel Haritalar: İstanbullu Kadın Öğrencilerden Yaşam ve Göç Öyküleri, Defter, Sayı 32, Kış

Sosyoloji Derneği, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Güz 1998

Shoemaker, P. ve S. D. Reese (1997). "İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi," Medya Kültür Siyaset, (Der.) S. İrvan, Ankara, Ark Yayınları, 99-136.

Şahin, H., (2004) Türkiye Ekonomisi, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa

Şen, M., (2002) Kökene Dayalı Dayanışma- Yardımlaşma: Zor İş.., Erdoğan, N., (Der.), Yoksulluk Halleri, Wald yayınları, İstanbul, 164- 193

Şenyapılı, T., (1993) Örgütlenmeyen Nüfusa Örgütlü Çözüm, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi, No.1, Ankara

Şenyapılı, T., (1996) 1980 Sonrasında Ruhsatsız Konut Yapımı, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Konut Araştırmaları Dizisi, No.8, Ankara

Tekeli, İ., (2001) Modernite Aşılırken Kent Planlanması, İmge Kitabevi, Ankara

Tekeli, İ., (1982) Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi, Ankara

Tekeli, İ., (1996) Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konut Sorununun Belirsizliği, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, Konut Araştırmaları Dizisi, No.2, Ankara

Tekeli, İ., (1998) Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlanması, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul

TMMOB Zorunlu Göç Raporu, 2004

Tunç, A., (2002) Yoksunluktan Yoksulluğa, Birikim, 152/153, 50-54

Uğur, A., (2003) Kültür Kıtası Atlası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Ülkü, G, (2004) Söylem Çözümlemesi Yöntem Sorunu ve Van Dijk Yöntemi, Dursun, Ç., (Der), Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi, Elips Yayınları, Ankara, 371-391

Yeldan, E., (2001) Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları, İstanbul

Yentürk, N., Kepenek,Y., (2000) Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul

Yıldızoğlu, E., (1996) Globalleşme ve Kriz, Alan Yayıncılık, İstanbul

[http://www.emniyet.gov.tr]

[http://www.ankara.pol.tr]

[http://www.planlama.net.tr]

[http://www.uzaklar.net]

[http://www.hurriyet.com.tr]

[http://www.sabah.com.tr]

[http://www.milliyet.com.tr]

[http://www.zaman.com.tr]

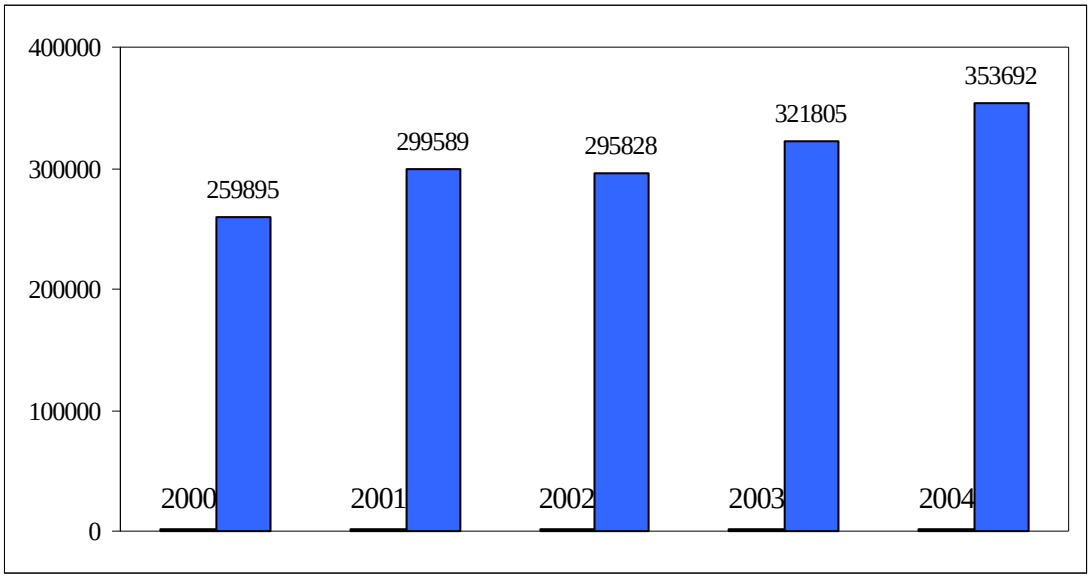
Asayiş Şube Müdürü Esat Aktaş ve Önleyici Suçlar Şube Müdürü Cem Akgün (Emniyet Müdürlüğü'nde 11.9.2006 Tarihli Görüşme)

Komiser Mehmet Yıldız
(Çankaya Polis Karakol'unda 29.8.2006 Tarihli Görüşme)

EKLER

EK 1

SON 5 YIL ASAYİŞ SUÇLARI

EK 2

	2001		2002		2003	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Evden	26498	16,5	26305	16,9	29541	16,6
İşyerinden	28670	17,8	27391	17,6	28345	15,9
Otodan	20370	12,7	18061	11,6	24534	13,8
Oto Hırsızlığı	20045	12,5	20099	12,9	24616	13,8
Yankesicilik ve Kapkaç	16309	10,2	12602	8,1	12793	7,2
Dolandırıcılık	4143	2,6	155819	2,9	4342	2,4
TOPLAM	160623	100	155819	100	178003	100

Evden hırsızlık 2001 yılında ve 2003 yılında aynı oranda kalmıştır. İş yerinden hırsızlık oranları 2001 yılında %12,7'den 2003'de %13,1'e, otodan hırsızlık 12,7'den 2003'de 13,1'e yükselirken; yankesicilik ve kapkaç olaylarında 2001 yılındaki %10,2 lik oran 2003'de %7,2'ye, dolandırıcılık ise %2,6 dan %2,4'e inmiştir. Nüfus artış oranları dikkate alındığında meydana mala karşı işlenen suçlarda meydana gelen inişlerin ve hafif yükselişlerin nüfus artışına koşut olduğu görülmektedir.

EK 3

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIGI'NA

Son yıllarda uyuşturucu bağımlısı ve kamuoyunda "Tinerci -Balici çocuklar" olarak anılan, çocukların neden oldukları olaylar herkesi dehşete düşürmekte, telafisi zorlaşan sosyal bir yara, giderek ciddi bir tehlike haline gelmektedir.

Her köprünün altında, sur diplerinde, bankamatik kabinlerinde, banklarda, parklarda iş hanı girişlerinde birbirine sarılmış yatan çocuklar, olağan bir görüntü sergilemektedir. Önceleri tek başına dolaşan bu çocuklar karşılaştıkları tehlikeler karşısında gruplaşmaya sonra da çeteleşmeye başlamışlardır.

Aç kaldıklarında ya da tiner almak istediklerinde hırsızlık, gasp gibi suçlara yönelmektedirler. Bu çocukların işledikleri suçlar her geçen gün artmakta dehşet boyutuna ulaşmaktadır. Bu çocukların, çeteler-mafyalar tarafından gasp, kapkaç, haraç ve hırsızlık işlerinde kullandıklarını da ortaya koymaktadır. Büyük şehirler dışındaki illerde de hızla yaygınlaştığı, diğer çocukları tehditle suça zorladıkları görülmektedir.

Bu gruba ait çocukların bir kısmının artık yetişkin hale gelmeleri ve yasa dışı ilişkiler sonucu ikinci neslin oluşumuna ve hatta gen bozukluklarına katkıda bulundukları iddia edilmektedir. Diğer taraftan suç işleyen ya da suça karışan çocukların cezaevine konulması, mevcut cezaevi düzeninde; çocukların ıslahı bir yana yeni suç teknikleri öğrenmelerine neden olmaktadır.

Sokak çocukları içinde "Tinerci-Balici" çocukların durumu ayrı bir özellik taşımaktadır. Özel bir program uygulaması da kaçınılmaz hale gelmiştir. Gözler önünde ve hızla büyüyen bu tehlike, çocuklarımızı kurtarmak bakımından önem taşırken, sosyal yaşamımızda her geçen gün yeni sorunlar getirmektedir. Anayasanın 41, 42, 58 ve 60. Maddeleri ile devlete bu konularda önleyici tedbirleri alma görevi verilmiştir. Bu nedenlerle toplumda huzursuzluk yaratan, toplumun geleceğini tehlikeye düşüren, aileleri tedirgin eden bu sorun hakkında Anayasanın 98. iç tüzüğün 104 ve 105'nci maddeleri gereğince Meclis araştırması açılmasını arz ederiz.

Cevdet Selvi

Eskişehir Milletvekili

ÖZET

Bayrak, Sümbül, <u>Doksanlı Yıllardan Günümüze Türkiye' de Yoksulluk Kavramının Medyada Ele Alınış Biçimleri</u>, Yüksek Lisans Tezi, Danışman : Doç. Dr. Halil Nalçaoğlu, 106 s.

Bu çalışmada, medyanın yoksulluk söyleminin ve algısının değişimindeki rolü ve yeni söylemsel oluşumun parçaları olan 'kapkaç', 'varoş', 'tinerci çocuklar' kavramlarının dilimize yerleşme süreci incelenmiştir. Ülkemizde, özellikle yaygın medyada yeni söylemsel oluşumun parçaları olan kavramların yer aldığı haberlerin gündeme getirdiği kişisel güvenliğimizi kaybettiğimiz kanaatinin; kentlerin etnik yapısı, sınıfsal bölümlenmeleri ve mekan algılamalarını nasıl etkilediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Medyada yer alan yoksulluk haberlerinin dönemselleştirilerek incelenmesi sonucu elde edilen veriler göz önünde bulundurularak yoksulluk söylemin değiştiği tespit edilmiştir. Medyanın yoksulluk söylemin değişmesindeki rolü incelenirken, söylemsel değişimin çok boyutlu bir süreç olduğu ve medyanın bu süreçteki tek dinamik olmadığı gerçeği de göz ardı edilmemiş, yoksulluk söyleminin değişiminde etkili olan daha doğrusu bu değişim sürecini hazırlayan ekonomik, toplumsal ve kültürel süreçlerin de tarihsel arka planlarına bakılmıştır.

SUMMARY

Bayrak, Sümbül, Forms of Approaching to Poverty Conception in Media From Ninety's to Today, Master's Thesis, Advisor : Assoc. Prof. Halil Nalçaoğlu, 106 p.

In this study, the role of the media regarding the change occurred in the rhetoric of poverty and corruption and the process of settlement in our language of fragments of the new rhetoric such as 'purse-snatching', 'city outskirts', 'glue sniffing- kids' has been studied. How it has influenced, in our country, the conviction brought up by the news, especially in the widespread media where segments of the new rhetorical formation take place, that we have lost our personal security; the ethnic structure of the cities, the class subdivision and perception of locations has also been studied. Taking into consideration the data resulting from the periodical classification of the poverty news taking place in the media it has been determined that the rhetoric of poverty was changed. While studying the role of the media in the change regarding the expression of poverty, the reality that the media was not the only dynamic behind this multi dimensional process of change in expression was not disregarded, the historical backgrounds of the economic, social and cultural processes which have been effective in preparing this change in the rhetoric of poverty have also been looked at.